

Tartu Ülikool

humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Viljandi Kultuuriakadeemia

Õppekava: kunstide ja tehnoloogia õpetaja õppekava

Katrin Kõre

**SOTSIAALSETE OSKUSTE ÕPETAMISE PROGRAMMI SAMM-
SAMMULT KASUTAMINE ÕPPETÖÖS. NÄDALALOOD**

Magistritöö

Juhendaja: kaasprofessor Marvi Remmik PhD

Kaasjuhendaja: eripedagoog Agnes Aasmäe MSc

Viljandi 2021

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. LAPSE ARENG	5
1.1 Füüsiline ehk kehaline ehk psühhomotoorne areng 3-5. eluaastal	7
1.2 Intellektuaalne ehk vaimne ehk kognitiivne areng 3-5. eluaastal.....	8
1.3 Sotsiaalne ehk emotsionaalne areng 3-5. eluaastal.....	12
2. SAMM-SAMMULT PROGRAMM.....	18
3. ÕPPEMATERJALI KOOSTAMINE	21
4. METOODIKA	24
4.1 Valim	25
4.2 Andmete kogumine	26
4.3 Andmete analüüs	27
5. TULEMUSED.....	28
5.1 Tegevusuuringu tulemused.....	28
5.2 Taustaandmed.....	29
5.3 Kogumiku kasulikkus Samm-sammult programmi kasutamisel.....	30
5.4 Kogumiku parandused.....	31
6. ARUTELU	32
KOKKUVÕTE.....	36
KASUTATUD KIRJANDUS	38
LISAD	42
Lisa 1. Laste oskuste areng eluaastatel 3-5.	42
Lisa 2. Samm-sammult programmi teemad ja alateemad.	46
Lisa 3. Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik.....	47
Lisa 4. Ankeetküsimustik	82
Lisa 5. Kategooriate moodustamise näidis.....	86
SUMMARY	87
LIHTLITSENTS	89

SISSEJUHATUS

Selleks, et õpetada ja kasvatada peab õpetaja tundma laste arengupsühholoogiat. Õpetajale on oluline teada laste arengu iseärasusi erinevate vanuste lõikes, et leida igale lapsele eakohaseid ja arendavaid tegevusi. (Kikas 2008) Eakohaste eesmärkide leidmiseks peab õpetaja mõistma laste füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu iseärasusi. Õppekava põhjal tuleb arvestada iga lapse arengu ja iseärasustega erinevatel arengu etappidel. (Kulderknup 2009) Teatud arenguetappidel on suurem mõju kord geenidel, kord keskkonnal ning võib öelda, et üldises plaanis on arengu mõjutajateks nende kahe tingimuse vastastikmõju. (Tankler 1999)

Lapse sotsiaalne areng ei toimu iseenesest ning seda on vaja õpetada. Minapildi põhielemendid, suhete sisemised mudelid ja sotsiaalsed kompetentsused õpitakse läbi täiskasvanute ja eakaaslastega suhtlemise. (Tropp & Saat 2008) Suhtlemist õpivad väikelapsed jälgides, matkides seda, mida nad ümbritsevas keskkonnas näevad ning ise suheldes. Samuti on oluline see, mida lapsed suheldes kogevad, sest nad saavad peagi selgeks, millised suhtlusviisid on kasulikud ja aktsepteeritavad. (Krips 2019) Lapse esimeseks, peamiseks ja mõjuvõimsamaks arengukeskkonnaks on perekond. Muu koduväline keskkonna mõju lisandub hiljem. Suur osa perekonnast saadud väärtustest ja oskustest on püsivad. (Krull 2018) Õpitud oskused on lapse esmane pagas, mille ta võtab kollektiiviga liitudes kaasa. (Tropp & Saat 2008)

Lastele sotsiaalsete oskuste õpetamiseks on loodud erinevaid programme. Käesolevas töös tuuakse välja kolm lasteaedades laialdasemalt tuntud programmi ja meetodit. Üks enam levinud neist on „Kiusamisest vabaks“ programm, mille puhul on tegemist kiusamist ennetava programmiga. Samuti kasutatakse sotsiaalsete oskuste õpetamiseks „Oskuste õppe“ meetodit, mis on mõeldud probleemide lahendamiseks ja see põhineb lahenduskesksetel lühiteraapia võtetel. Kolmas tuntud sotsiaalsete oskuste õpetamise programm on Samm-sammult programm, millele keskendutakse käesolevas töös põhjalikumalt.

Laste sotsiaalsete oskuste arendamiseks loodi Ameerika Ühendriikides mittetulundusühingu *Committee for Children* poolt välja töötatud tõendus põhine Samm-sammult õppeprogramm, mis on mõeldud 3-5 aastastele lastele. Originaalis on programmi nimeks *Second Step Early Learning program*. Programmi eesmärk on õpetada lastele empaatiat, probleemide lahendamist ja oma tunnetega toime tulekut ning läbi selle arendada laste sotsiaalseid oskusi. Programmi kasutatakse hetkel 70-nes riigis ning sellega liitusid 2013 aastal ka esimesed Eesti lasteaiarühmad. Täna kasutab Samm-sammult programmi ligi 20 Eesti lasteaeda. (Samm-sammult 2015)

Varasemate uuringute tulemused on näidanud, et lapsed, kes osalevad Samm-sammult programmis, oskavad oma emotsioone väljendada rahumeelsemalt ning lahkkelisid lahendada ilma vägivallata. Programmis osalenud lastel on täheldatud sotsiaalsete oskuste arengut, mille abil suudavad lapsed jagada ning oma järjekorda oodata. (Frey & Sylvester 1997) Samuti on uuringu tulemuste põhjal vähenenud laste probleemne käitumine ning lapsed oskavad kasutada rahunemise võtteid ja sisekõnet (Weber 2019). Pikemaajaliste uuringute põhjal vähendas Samm-sammult programmis osalemine laste depressiivseid mõtteid, ärevust ning endasse tõmbumist (Committee for Children 2002)

Uurimistöo **probleem** tuleneb asjaolust, et Samm-sammult programmi iga nädala reedel tuleb lastele nädala teemaga seotud jutt lugeda, mille otsimine võtab aga palju aega ning seetõttu jäävad lood tihti lugemata. Hetkel pole Eestis kokku pandud kogumikku või nimekirja lugudest, mida Samm-sammult programmi raames lastele lugeda. Sellest tulenevalt on uurimistöo **eesmärgiks** koostada Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik ning saada sellele ekspertide hinnang. Uurimistöo probleemist ja eesmärgist tulenevalt püstitati järgnevad **uurimisküsimused**:

Kuidas toetab õpetajate arvates Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik programmi kasutamist?

Millised on õpetajate ettepanekud koostatud Samm-sammult programmi nädalalugude kogumikus muudatuste tegemiseks?

1. LAPSE ARENG

Laste arengut on jälgitud ja uuritud aastaid ning välja on kujunenud erinevaid koolkondi. Laste arengust on oluline teha ülevaatlik kokkuvõte, sest õpetajate jaoks on oluline mõista, mis ja milline on eakohane laste areng, et luua õppekeskkond, mis lapse arengut toetab. Peatükis antakse kokkuvõtlik ülevaate laste arengust üldiselt ning põhjalikumalt eluaastatel 3-5. Käesolevas töös keskendutakse vanusegrupile 3-5 seetõttu, et selles eas saadud teadmised ja oskused mõjutavad suuresti laste edaspidist arengut. Samuti on töö eesmärgiks luua 3-5. aastastele mõeldud sotsiaalsete oskuste arengut toetavale programmile lugude kogumik.

Arengu definitsioone on sõnastatud mitmeti. „Areng on süsteemi (sh ka organismi) korrapärane liikumine suurema diferentseerituse ja integreerituse suunas“ (Krull 2018, lk 34). „Areng on inimese ja teiste elusolendite süstemaatiline muutumine alates munaraku viljastamisest kuni indiviidi surmani“ (Veisson & Veispak 2005, lk 10). Areng on nii vaimne, sotsiaalne kui ka kehaline ning hõlmab endas kogu eluperioodi sünnist surmani (Krull 2018). Arengu protsessid on õppimine ja küpsemine ning selle kolm etappi on intellektuaalne ehk vaimne ehk kognitiivne areng, sotsiaalne ehk emotsionaalne areng ja füüsiline ehk kehaline ehk psühhomotoorne areng. (Veisson & Veispak 2005)

Laste õpetamiseks ja kasvatamiseks on vaja tunda laste arengu iseärasusi, mille kirjeldamisega tegeleb põhjalikult arengupsühholoogia. Arengupsühholoogia kirjeldab psüühilisi protsesse ning nende avaldumise olemust erinevate vanuste lõikes ning seletab ja põhjendab, kuidas protsessid inimese kasvades arenevad. Õpetajatel on vaja teada erinevates vanustes laste arengu iseärasusi, et leida igale lapsele eakohaseid ja arendavaid tegevusi ning märgata erivajadustega lapsi. Samuti on võimalik tänu lapse arengu tundmisele muuta laste arendamine süstemaatiliseks ja mõtestatuks. (Kikas 2008) Eakohaste eesmärkide seadmiseks peab õpetaja mõistma laste füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu iseärasusi ning õppekava

põhjal arvestama iga lapse arengu ja iseärasustega erinevatel arengu etappidel. Seda tehes on oluline teada, et liigne arengu hoogustamine ja laste iseärasuste ning tempo eiramine võivad laste arengule pärssivalt mõjuda. (Kulderknup 2009)

Ajast aega on vaieldud teemal, kas lapse arengu määravad geenid või keskkond ja kasvatus, aga kumbagi neist uskumustest ei ole suudetud täieulatuslikult tõestada. Teatud arenguetappidel on suurem mõju kord geenidel, kord keskkonnal ning võib öelda, et üldises plaanis on arengu mõjutajateks nende kahe tingimuse vastastikmõju. (Tankler 1999) Erinevatel arenguetappidel toimuvad muutused erinevatel tasanditel. Näiteks on leitud, et neljaaastane laps suudab meelde jätta kolm objekti, kuid seitsmeaastane seitse. Siin on tegemist hulgaga ning arvuliselt mõõdetava arenguga. Samas oskab seitsmeaastane kasutada meelde jätmiseks palju keerulisemaid mälu mehhanisme kui kolmeaastane ning sel juhul on tegemist omadusliku erinevusega. Arengupsühholoogia püüab kindlaks teha seaduspärasusi ja norme, mis on omased kõikidele lastele. Selline lähenemine on nomoteetiline ehk uuritakse suurel hulgal lapsi ning tehakse tulemuste põhjal üldistused arengu kohta. Arengu hindamisel lähtutakse vanusenormist ehk arengu tasemest erinevatest valdkondades milleni 50-70% samas vanuses inimestest jõuab. Kasutusel on ka teine lähenemine, mida nimetatakse idiograafiliseks. Selle puhul jälgitakse ühe konkreetse lapse arengut ning selle puhul ei saa teha üldistusi. Kui hinnatakse arengut, siis eraldatakse inimene ning psüühika keskkonnast, sest nii saab keskenduda kindlale uuritavale aspektile. Seetõttu räägitaksegi eraldi kognitiivsest arengust, isiksuse arengust, kõne arengust ja nii edasi. Siiski on oluline lapse arengut hinnates ja jälgides meeles pidada suuremat konteksti, mille kohaselt mõjutavad kõik aspektid üksteist ja moodustavad ühe terviku. (Tankler 1999)

Suurimad muutused kolmandal eluaastal on lapse identiteedi ja eneseteadvuse areng. Laps mõistab, et ta on isiksus, kellel on omad õigused, tahtmised ja soovid ning hakkab katsetama täiskasvanute reaktsioone ning seda, kas ja millisel määral ta suudab oma tahtmisi saavutada. Sellega kaasnevad ajutised jonnihood ning emotsionaalsed puhangud. Laps hakkab esitama küsimusi enda tegevuste ja teiste reaktsioonide kohta ning tal tekib huvi enda, oma teadmiste ja esemetevaheliste seoste vastu. Neljandal eluaastal on laps aktiivne ning pidevas liikumises, sest areneb tema liigutuste täpsus ja koordineeritus. Ta soovib saada uusi teadmisi ja kogemusi ning erilist huvi pakub talle maailm ja ta ise. Neljandal eluaastal seob laps uued teadmised enda varasemate kogemuste ja mälu piltidega. Tihti hindavad lapsed sel eluaastal oma oskusi

ebarealistlikult ja soovivad kõike ise teha ning segamini võivad minna soovid ning tegelikkus. Uued teadmised võivad kaasa tuua hirme. Viiendal eluaastal on laps kõigest uuest huvitatud ning on tegutsedes ja ennast väljendades väga aktiivne. Laps on suuteline liikuma erinevatel pindadel, teha mitut asja korraga ning tema liigutused muutuvad sujuvamaks ja tema tasakaalutunne paraneb. Laps soovib aina enam tegutseda laua taga ning räägib ja küsib väga palju. Siiski puudub veel oskus oma käitumist täielikult kontrollida. Sel eluaastal vajab laps palju kiitust, ta soovib teistele meeldida, kõike hästi ja õigesti teha. Segi võivad veel minna tegelikkus ja fantaasiad ning tõde ja vale. Väga oluliseks muutub mälu roll ning kujunevad välja soolised stereotüübid. (Kulderknup 2009)

Laste arengut saab jälgida arengu protsesside kolme etapi kaupa ning sellest lähtuvalt kirjeldatakse järgnevates alapeatükkides laste arengut 3-5. eluaastal arengu protsesside etappide kaupa.

1.1 Füüsiline ehk kehaline ehk psühhomotoorne areng 3-5. eluaastal

Lapse füüsilist arengut on kõige kergem märgata. Küll aga võivad tihti märkamata jääda muud muutused, mis füüsilise arenguga kaasnevad või seda soodustavad. Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade lapse füüsilisest arengust eluaastatel 3-5.

Füüsiline areng on suurel määral mõõdetav. Iga laps areneb küll erinevalt, aga füüsilises arengus on siiski märgatavad seaduspärasused. Arengu suund on pealaest jalatallani ning keha proportsioonid on järk-järgulises muutumises. Kõige aeglasema kasvuga on jalad ning sama seaduspärasust on näha ka liigutuste arengus, kus esmalt hakkab laps pead tõstma ja eset vaatama, seejärel eset haarama ning viimaks esemeni kõndima. Samuti on märkimisväärne, et esmalt liigutab laps kogu keha eseme poole ning alles seejärel õpib kasutama kätt ja viimaks sõrmi. Kõige kiirem kasv toimub looteas, esimesel eluaastal ja murdeas. (Tankler 1999)

Kolmandal eluaastal õpib laps ära liigutuste koordineerimise, areneb peenmootorika ning käe ja silma koostöö (Tankler 1999). Tänu sellele suudab nüüd laps iseseisvalt riietuda, nõõpida, pesta, söögiriistu käsitleda, puhtalt süüa ning pliiaitsit kasutada. (Etti 2019) Edaspidine liigutuste koordineerimine ja valitsemine on seotud lapse tahte arenguga. Eelkoolieas areneb laps kiiresti ning kaaluivõime on 2 kg aastas, pikkus suureneb keskmiselt 7 cm aastas. Neljanda ja seitsmenda eluaasta vahel toimuvad lapse kehas erinevad muutused. Näiteks muutub keha saledamaks ja kehahoiak sirgemaks. Eriti palju kasvavad sel perioodil jalad ja jõudsalt arenevad lihased. Tänu sellele meeldib enamasti selles eas lastele palju joosta ja hüppata. Viies eluaastaks kujuneb tavaliselt välja ühe käe eelistamine teisele, mida näitab eriti selgelt kas parema või vasaku käe kasutamine söömisel ja joonistamisel. Eelkoolieas tekivad automaatsed liigutuskeemid. (Tankler 1999) Neljandal ja viiel eluaastal areneb psühhomotoorne areng niivõrd, et laps suudab teha pikemaid jalutuskäike. Samuti täiustub käeline tegevus ja tekib täpsus ning laps suudab silmadega käte tegevust kontrollida. (Etti 2019)

Füüsiline areng toimub väga kiiresti ning seda on oluline arendada ning luua keskkond, kus laps saab ise katsetada, uurida ning tegutseda. Laps vajab julgustamist ning arendavaid tegevusi, kus ta saaks harjutada mootorikat. Nende tegevustega mõjutatakse ka vaimset arengut. Järgmises alapeatükis antakse ülevaade laste intellektuaalsest arengust 3-5. eluaastal.

1.2 Intellektuaalne ehk vaimne ehk kognitiivne areng 3-5. eluaastal

Kognitiivse arengu alla kuuluvad kõik vaimsed protsessid, mis mõjutavad laste võimet õppida ja uut informatsiooni vastu võtta ning meelde jätta. See paneb aluse õppimisele ning omab laste arengus tähtsat rolli. Käesolevas peatükis antakse lühiülevaade laste kognitiivsest arengust eluaastatel 3-5.

Laps peab saama normaalseks arenguks infot nii sise- kui ka väliskeskkonnast. Vastasel juhul tekib sensoorne nälgi, mis hakkab lapse arengut pidurdama. Info võetakse vastu meeleelundite abil ning aistingute teel. Saadud informatsiooniga tegelevad edasi taju ning mälu, mis töötlevad

ja süstematiseerivad saadud informatsiooni. Seetõttu on mõtlemine on seotud vahendatud infoga. Elulises mõttes on aga erinevate tunnetusprotsesside ehk kognitiivsete protsesside, nagu tähelepanu, taju, mälu ja mõtlemine, omavahel eraldamine kunstlik, sest tegelikult toimivad nad ühtse tervikuna. (Tankler 1999) Koolieelse lasteasutuse õppekavas on välja toodud tunnetus- ja õpioskuste areng. Tunnetusoskus on tahtlik oskus oma tunnetusprotsesse nagu taju, tähelepanu, mälu, mõtlemist, emotsioone ja motivatsiooni juhtida. Õpioskus on lapse võime saada vajalikku informatsiooni, omandada oskusi ja teadmisi, katsetada ja uurida. Nende kujunemise aluseks on tunnetusoskuste areng. (Kulderknup 2009) „Taju on reaalsuse terviklik meeleline peegeldus“ (Tankler 1999, lk 33). Organism saab taju abil informatsiooni nii välis- kui ka sisekeskkonnast, mis on oluline psüühika arengu ja funktsioneerimise jaoks. Meeleelundite abil võtab laps vastu tajukujundi, mida tõlgendab varasematele kogemustele tuginedes. Taju on pidevalt aktiivne ning toimub pidev impulsside vastuvõtmine ja nende analüüs ning süntees. Siiski toimub taju abil tahtmatu tähelepanu suunamine ühelt impulsilt teisele ehk inimene ei otsi ise ärritajaid, mis teda mõjutaksid. Taju on esemeline ehk organism tõlgendab väliseid mõjureid objektidena, mille eristab selle taustast. See tähendab, et toimub olulise eristamine ebaolulisest. Taju on ka terviklik ehk kõik erinevate meeleelundite poolt saadud info teatud objekti kohta pannakse üheks tervikuks kokku. Saadud tervikule antakse subjektiivne tähendus, mis näitab, et taju on mõtestatud. Lisaks on taju konstantne ehk objekti kuju ja suuruse tajumist ei mõjuta vaatenurk ja kaugus. (Tankler 1999)

Taju mehhanismid sõltuvad aju ja närvisüsteemi funktsioneerimisest, mis tähendab, et aju areng on otseselt seotud organismi üldise arenguga. Sotsiaalne keskkond ja kasvatus ei oma taju kujunemisel suurt rolli, kuid lapse üldisele arengule mõjub soodustavalt kui teda suunatakse tajuma ning märkama uusi ja tundmatuid esemeid tema ümber. (Tankler 1999) Lapse närvisüsteemi arengut mõjutab selle ergutamise ning ümbritsev keskkond. Seetõttu on oluline lapsi varakult tegevustesse kaasata ja neid julgustada ning luua sensoorselt rikas keskkond, mis on julgustav ning stimuleerib last parajal määral ega tekita stressi. (Kulderknup 2009) Kui täiskasvanud mõistavad kuidas toimub laste kognitiivne areng, siis on nad võimelised arengule kaasa aitama pakkudes turvalises ja hoolivas keskkonnas lastele uusi kogemusi, teadmisi ja arengule vastavaid tegevusi (Allen & B.Kelly 2015). Laps suudab ümbrust tajuda juba sünnist peale ning väidetavalt ka juba varem. Kuna väikelapsel puudub veel oskus tähelepanu tahtlikult suunata, siis on tema taju seotud emotsioonidega ning esmalt tajub ta seda, mis tekitab temas

tugevaid emotsioone. Suur osa tajutavast jõuab lapseni läbi kompimise, teiste meelte kasutamist õpib ta ajapikku. Kuna enne 3-5aastaseks saamist kogetu mõjutab laste arengut suurel määral, siis on oluline lapse arengule kaasa aidata erinevate tegevustega, milles kasutatakse esemeid. Koolieeliku ruumitaju saab uurida läbi tema joonistuste, sest selles eas ei pööra lapsed tähelepanu tervikule ja esemete proportsioonidele ning joonistab erinevaid esemeid üksikult ega mõtle esemete suurusuhetele. Kooleelses eas areneb ajataju. Kolmeaastane laps teab, mida tähendab minevik, olevik ja tulevik. Neljaastane teab, mis on tund kuid veel puudub kella tundmise oskus. Viieaastane tunneb huvi kalendri, nädalapäevade ja kella vastu ning seitsmendaks eluaastaks on ajataju põhiliselt juba välja kujunenud. (Tankler 1999)

Kolmandal eluaastal õpib laps läbi igapäevategevuste ja mängude. Keskkond ei tohi olla stressi tekitav, aga peab last piisavalt stimuleerima. Lapse tähelepanu on kolmandal eluaastal lühiajaline ja ebapüsiv. Ta soovib saada uusi kogemusi ning avastada põhjuslikke seoseid. Siiski vajab ta veel täiskasvanute tuge tegutsemisajendi leidmiseks, tegevuste planeerimiseks ja organiseerimiseks. Kuna selles eas ei tunnetata lapsed ohtu, siis on täiskasvanutel oluline roll keskkonna turvaliseks muutmisel. Oluline on kindla korra loomine, sest läbi selle tajub laps, et reeglid ja kindel kord aitab ümbritsevas maailmas orienteeruda ja turvaliselt tegutseda. Kolmandal eluaastal omandab laps uusi mõisteid, teadmisi ja seoseid korduvate tegevuste, kogemuste ja mudelite kaudu ning vajab selle käigus oma tegevustele tagasisidet. Kujuneb lapse oskus esemeid ühe või mitme tajutava tunnuse, otstarbe ja nimetuse alusel rühmitada. Laps oskab esemeid võrrelda ning leida nendevahelisi seoseid, kuid tema tehtud järeldused ei pruugi veel päris õiged olla. (Kulderknup 2009) Laps on võimeline võrdlema, kõrvutama, üldistama ja meelde jätma (Etti 2019). Kuna sel eluaastal areneb kiiresti tegevuslik suhtlemine, siis peab arenema ka lause moodustamise oskus ja laps hakkab omandama sõnavorme. Kolmanda eluaasta lõpuks suudab laps mõista kõnet ilma toetavate vihjeteta. Last hakkavad huvitama esemetevahelised põhjuslikud seosed (Kulderknup 2009) ning rohked küsimused nagu “Kuidas? Miks? ja Millal?” näitavad uuele intellektuaalsele tasemele jõudmist (Etti 2019). Tihti räägib laps selles eas omaette, et oma mõtete sõnastamist harjutada. Laps suudab kolmandal eluaastal oma taustateadmisi ja varasemaid kogemusi kasutada ning ette näha, mis on erinevate tegude tagajärjed. Siiski toimib ta veel impulsiivselt. Lapsel avardub ajataju ning lühemate ajaühikute nagu tunnid juurde lisanduvad ka pikemad ajavahemikud nagu päevad. Talle jäävad meelde eile tehtud tegevused ning teeb vahet mõistetel täna ja homme. Kolmandaks eluaastaks on lastel

piisav elukogemus, et eristada realistlikke ja fantastilisi sündmusi ning ta hakkab kasutada varem omandatud oskusi uutes situatsioonides. (Kulderknup 2009)

Neljandal eluaastal on laps oma tegevuste planeerimisel iseseisvam ega vaja otsest juhendamist. Küll aga jälgib laps täiskasvanuid ning proovib tegutseda nende järgi. Sel eluaastal on oluliseks tegevuseks mäng ning eriti konstrueerimine, rollimängud, loovtegevused ja võistlusemängud, mida saadab minakeskne kõne. Tegelikkuse ja reaalsuse eristamisega võib olla raskusi. Lihtsamate üldmõistete ning mitme tunnuse alusel rühmitamine ei valmista sellel eluaastal raskusi. (Kulderknup 2009) Taju muutub mõtestatuks, analüüsivaks ning eesmärgipäraseks. Laps oskab nimetada esemeid, nende tunnuseid ning suhteid. Samuti on tal arenenud oskus teha üldistusi, leida seoseid ning rühmitada esemeid kindla tunnuse alusel. (Etti 2019) Võime ennast väljendada muutub paremaks ning olulisele kohale kerkivad küsimused uue teadmise omandamiseks. Samuti hakkab laps rohkem eakaaslastega suhtlema ja mängima. Sel eluaastal suureneb tähelepanu tahteline osa ning laps suudab tegevustele pikemalt keskenduda. Lapsel tekib arusaam arvumõistest ning ta hakkab ka huvituma tähtedest. (Kulderknup 2009) Sellele eluaastale on iseloomulik tahtmatu mälu ning kõik jääb justkui iseenesest meelde. Raskusi tekitavad abstraktsemad mõisted nagu nädalapäevad, kuud ja aastajad. (Etti 2019)

Viiendal eluaastal suurenevad lapse kohusetunne, initsiatiiv ja püsivus. Olulisem tegevusest endast on emotsioon, mis tegevusega kaasnes. Laps muutub aina iseseisvamaks (Allen & B.Kelly 2015), kuid vajab veel täiskasvanute abi emotsioonide kontrollimiseks. Näiteks on selles eas veel keeruline oodata enda järjekorda (Kulderknup 2009), sest lapsel on raske tajuda tegevuse kestvust (Etti 2019). Olulisel määral suureneb loovtegevuste roll ning laps soovib palju fantaseerida ja katsetada. Lapse kõne ja mälu on piisavalt arenenud, et lahendada ülesandeid ja probleeme. (Kulderknup 2009) Selles eas hakkavad lapsed kasutama keerukamat sõnavara ning õpivad looma ettekujutusi oma mõtetes. Siiski on neil veel keeruline mõista abstraktseid mõtteid ilma reaalsete esemeteta. (Tomlinson 2014) Taju ja tähelepanu vahelduvad sel perioodil kiiresti ning laps suudab tegevuses püsida mõnikord kuni mõnikümmend minutit. (Kulderknup 2009) Suuresti on tähelepanu veel tahtmatu ning väliste tegurite tõttu ei suuda laps veel oma tähelepanu juhtida. Laps väsib kiiresti ega suuda tähelepanu ühelt tegevuselt teisele suunata. (Etti 2019) Viieaastane soovib kogeda kõike uut ning tema õppimise juures suureneb mälu osakaal. Tänu sellele hakkab ta kasutama varem kogetut ja õpitud uutes

olukordades. (Kulderknup 2009) Sellest east alates tuleb hakata lapsi ette valmistama süstemaatiliseks õppimiseks ning laps peab olema suuteline tegema seda, mida temalt oodatakse. (Etti 2019) Põhjalikum tunnetus- ja õpioskuste loetelu esitatakse lisades tabelis 1. (Lisa 1)

Kolmandast viienda eluaastani toimub märgatav kognitiivne areng. Oluline on last sel perioodil toetada ning luua arendav keskkond. Tajua arengul ei oma sotsiaalne keskkond suurt rolli, kuid oluline on laste suunamine ja tegevustesse julgustamine. Kognitiivne areng on lapse üldises arengus tähtsal kohal ning mõjutab ka sotsiaalset arengut. Järgmises alapeatükis antakse ülevaade laste sotsiaalsest arengust eluaastatel 3-5.

1.3 Sotsiaalne ehk emotsionaalne areng 3-5. eluaastal

Sotsiaalsed oskused tagavad inimeste ühiskonnas toimimise ja hakkama saamise. Seetõttu on väga oluline laste sotsiaalseid oskuseid arendada ja luua lastele võimalused nende arendamiseks ja harjutamiseks. Käesolevas alapeatükis antakse lühiülevaade sotsiaalsest arengust 3-5. eluaastatel.

Koos füüsilise ja kognitiivse arenguga toimub laste sotsiaalne areng, mis hõlmab endas spetsiifilisemaid ja üldisemaid teemasid. Lapse sotsiaalne areng saab toimuda vaid läbi õppimise, see ei juhtu iseenesest. Minapildi põhielemendid, suhete sisemised mudelid ja sotsiaalsed kompetentsused õpitakse läbi täiskasvanute ja eakaaslastega suhtlemise. (Tropp & Saat 2008) Suhtlemist õpivad väikelapsed jälgides, matkides seda, mida nad ümbritsevas keskkonnas näevad ning ise suheldes. Samuti on oluline see, mida lapsed suheldes kogevad, sest nad saavad peagi selgeks, millised suhtlusviisid on kasulikud ja aktsepteeritavad. (Krips 2019) Lapse esimeseks, peamiseks ja mõjuvõimsamaks arengukeskkonnaks on perekond. Muu koduväline keskkonna mõju lisandub hiljem. Suur osa perekonnast saadud väärtustest ja oskustest on püsivad. On leitud, et mõned lastega suhtlemise viisid soodustavad laste sotsiaalset arengut paremini kui teised. (Krull 2018) Õpitud oskused on lapse esmane pagas, mille ta võtab

kollektiiviga liitudes kaasa. Lasteaeda minnes võivad varasemad oskused lapsele kasuks tulla, aga samas võivad tema arengut ja hakkama saamist ka takistada. Õpetaja ülesanne on tagada lastele positiivseid kogemusi, et lapsed oskaksid paremini hakkama saada emotsioonide kontrollimisega. Oluline on, et laps tunneks ennast õpetajaga koos turvaliselt, sest see soodustab sotsiaalse kompetentsuse arengut. (Tropp & Saat 2008) Inimese sotsiaalse arengu kujundajad on pärilikud omadused ning keskkond. Lapsed on väga sotsiaalsed ning seetõttu on nende arengus kesksel kohal just kasvukeskkond ning inimesed, kes teda ümbritsevad. Tähtsaimad sotsiaalsete pädevuste osad on koostöövõime, empaatia, vastutustunne, enesekindlus ja enesekontroll. (Lilleoja & Talts 2015).

Sotsiaalsust mõistetakse erinevalt. Enamasti mõeldakse sotsiaalsuse all sotsiaalseid oskusi ehk oskust ladiusalt suhelda. Tegelikult on sotsiaalsus ja sotsiaalsed suhted täiesti erinevad nähtused. Sotsiaalsus on kaasasündinud temperamendijoon ning sotsiaalseid oskusi õpitakse ja need pole sünnipäraseid omadused. Sotsiaalsus tähendab seltskonnast huvitumist, sotsiaalsed võimed aga oskusi tulla toime erinevates olukordades. Näiteks võib inimesele meeldida suures seltskonnas viibida, aga ta ei oska seal hakkama saada või on inimesel oskused seltskonnas hakkama saamiseks, aga ta ei soovi suurtes seltskondades viibida. Sotsiaalsete oskuste definitsioon ja määratlus sõltuvad ajajärgust ja kultuurist. Tänapäeval rõhutatakse kontakteerumiskiirust, vestlusvalmidust ja loomulikku suhtluslaadi. Sotsiaalselt pädev inimene on suuteline kasutama erinevaid mudeleid, mille valik oleneb olukorrast, ta mõistab kaaslast, kaaslaste seisukohti ning tundeid. Heade sotsiaalsete oskustega inimesi hinnatakse tööturul ning seetõttu on oluline neid arendada. (Keltikangas- Järvinen 2011) Sotsiaalsed oskused on õpitavad käitumismallid, mille abil saab inimene keskkonnas edukalt hakkama. Sotsiaalsed oskused on kogum oskusi, mis võimaldavad inimesel algatada ning säilitada positiivseid sotsiaalseid suhteid, aitavad saavutada eakaaslaste aktsepteerimise ning aitavad inimesel sotsiaalses keskkonnas kohaneda. Sotsiaalse kompetentsuse puhul antakse lapse sotsiaalsetele oskustele hinnang nende inimeste poolt, kes on osalised lapse sotsialiseerumisprotsessis. Nendeks inimesteks on näiteks õpetajad, lapsevanemad ning eakaaslased. (Kõiv 2003) Sotsiaalsete kompetentsuste all mõeldakse kaasinimestega suhtlemise oskust, suutlikkust sobituda keskkonda, seada sihte ning neid saavutada, osaleda keerulistes suhtlemissituatsioonides sobivalt, luua sõprussuhteid ning olla hinnatud kaaslane. Sotsiaalset võimekust on raske defineerida, sest väikelaste sotsiaalsusele keskenduvates aruteludes jääb ebamääraseks, milliste pädevuste arengut lastelt oodatakse.

Samuti mõjutab sotsiaalse võimekuse tähenduse sõnastamine väärtuste ebamäärasus. (Keltikangas- Järvinen 2011) Sotsiaalne kompetentsuse all mõeldakse ka oskust iseseisvalt ja eetilisel käituda, ennast eakaaslastega kehtestada ning situatsioone analüüsida ja lahendusi otsida. Sotsiaalseid kompetentse mõjutab inimese minapilt ehk teadmised iseendast ning endasse suhtumine ja enesehinnang. Sotsiaalselt arenenud ja kompetentne inimene oskab oma käitumist kontrollida, grupis kohaneda, kaaslastesse positiivselt ja usaldavalt suhtuda, olla tolerantne, abivalmis, empaatiline, vastutustundlik, valmis koostööks, omada väärtushinnanguid ja taluda ebaedu. Sotsiaalsete oskuste puudumine võib kaasa tuua kaaslaste poolset tõrjumist. Samas on just kaaslastega suhtlemine ja ühiselt mängimine oluline suhtlemise oskuste arendamisel. Vajalikud on rolli- ja reeglitega mängud, mille kaudu õpib laps kaaslastega suhtlema ja arvestama. Lapsel on vaja õppida võitma, kaotama, oma järjekorda ootama ning kasutama ausa mängu reegleid. Eelkoolieas omandatakse ka järgnevad sotsiaalsed oskused: vahetamine, laenamine, loovutamine, jagamine, kinkimine ja annetamine. (Saarits 2005)

Lapse emotsionaalne kasvatus saab alguse perekonnast ning algab esimesest sünnihetkest ja jätkub läbi eelkooliea. Just kolmandast seitsmenda eluaastani on lapsed väga aldis emotsionaalseks õppeks. Keerukamad ja püsivamad tunded hakkavad asendama püsimatuid ja kiiresti vahelduvaid emotsioone. Lastele on vaja õpetada kuidas oma tundeid ära tunda ja sobivalt käituda. Eelkoolieas on laps emotsionaalselt kõige enam avatud ning omandab selle valdkonna põhitõed. Akadeemiliste teadmiste omandamise kõrval ei oma väiksemat olulisust enda ja teistega toime tuleku õpetamine suhete valdkonnas. (Saarits 2005)

Kolmandal eluaastal jõuab lapse areng minatunde kujunemiseni tänu millele teab laps kes ta on, mis on tema tugevad ning nõrgad küljed, mis talle meeldib ja mis ei meeldi ning ta suudab ümbritsevaga suhestuda. Samuti peab ta oluliseks enda personaalruumi ning sinna ilma loata tungimine tekitab protesti. (Kulderknup 2009) Kuna lapsel tekib eneseteadvus, siis võib ta muutuda raskesti juhitavaks (Etti 2019). Iseloomulikud on väga tugevad emotsionaalsed reaktsioonid. Kolmandal eluaastal on juhitavaks tegevuseks mäng (Etti 2019) ning laps suudab mängida lühikest aega üksi, kuid ta eelistab täiskasvanu lähedust. Kolmandal eluaastal tekivad esimesed koos mängimise katsed ning mõningane arusaam mängureeglitest. (Kulderknup 2009) Samuti tekib mängudes süžee ja sellest tulenev mänguasjade valik (Etti 2019). Laps muutub

seltskondlikumaks, hoolivamaks ning tundlikumaks. Tekivad esimesed sõprussuhted. (Kulderknup 2009)

Neljandal eluaastal kasutab laps tihti oma emotsioone piiride katsetamisel ning oma tahtmiste saavutamiseks. Emotsioonide väljendamiseks omab juba algelist sõnavara ning kasutab seda. Ta tunneb ennast tuttavates olukordades turvaliselt ning seetõttu naudib ta igal õhtul sama unejutu kuulamist. Laps mängib meelsasti 1-2 kaaslasega ning olulisele kohale tõuseb teiste lastega suhtlemine. (Kulderknup 2009) Mängides areneb lapse oskus teistega suhelda ning ta suudab olla kannatlik ja sihikindel. Läbi mängu areneb lapse fantaasia, mille arengu võimaldamine on väga oluline. Mängides suhtlemine arendab lapse sõnavara ning ta on suuteline jutustama ning oma mõtteid väljendama. (Etti 2019)

Viiendal eluaastal tekib lapsel suurem huvi väljaspool perekonda toimuva vastu. Ta muutub üha iseseisvamaks, kuid ei suuda alati oma oskusi adekvaatselt hinnata. Laps hakkab paremini mõistma teiste inimeste tundeid ning mõtteid. Samuti saab ta aru, et inimesed võivad samas situatsioonis erinevalt reageerida. Kui lapsele õpetatakse kuidas erinevate emotsioonidega toime tulla, siis oskab ta seda teha näiteks joonistamise, mängu või rääkimise kaudu. Laps naudib seltskonda kuulumist ning suhtleb kaaslastega. Küll aga esineb sellel eluaastal pigem monoloogi kui dialoogi, sest igal lapsel on oma mõte, mida ta soovib väljendada. Laps oskab teha koostööd, jagada ja vahetada ning saab aru reeglite täitmise olulisusest. Arusaamatuste lahendamisel tuleb kasutusse sõnaline mitte füüsiline pool. (Kulderknup 2009) Põhjalikum sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste loetelu esitatakse lisades tabelis 1 (Lisa 1).

Sotsiaalsete oskuste tase mõjutab suuresti kiusamise esinemist kollektiivis. Kui palju lapsi on kokku pandud ühte seltskonda, siis on paratamatu, et mingil hetkel hakkab toimuma võimu kuritarvitamine (Smith 2016). Seetõttu puutuvad kiusamisega kokku enamik erinevates kollektiivides õppivad lapsed. Kuna lastel on erinev sotsiaalne taust, mis pärineb nende kultuurist, perest ja keskkonnast, siis ei saa eeldada ja oodata, et kõik lapsed saaksid erinevates suhtlusolukordades samal tasemel hakkama ning mõistaksid enda ja kaaslaste käitumise motiive. Tähtis on mõista, et laste emotsionaalsete ja sotsiaalsete oskuste arendamine on samavõrd tähtis kui nende akadeemilise võimekuse arendamine. Kiusamise ennetamisega on oluline alustada võimalikult varajases eas, kui suhtumine endasse, kaaslastesse ja täiskasvanutesse kujuneb lapsele eeskujuks olevate inimeste mõjul. Sotsiaalsete oskuste

arendamine toetab lapsi nii õppimises, suhete loomises, efektiivses suhtlemises, kaaslastega hästi läbi saamises ja teiste vajaduste märkamises. Tänu sellele paraneb kollektiivi sisekliima ning tõusevad õpilaste akadeemilised saavutused. Samuti kasvavad laste sotsiaalseid oskuseid arendades neist haritud, vastutustundlikud, vägivallavabad ja hoolivad täiskasvanud. (Talts 2018) Emotsioonide kontrollimine, käitumine ja sõprussuhete loomine on akadeemilise edu saavutamiseks hädavajalikud. Sotsiaalsete oskuste arendamise juures on tähtis roll õpetajatel, kellel on laste oskustele eakohased ootused. (Allen & B.Kelly 2015)

Lapsed saavad sotsiaalseid oskusi praktiseerida kaaslastega suheldes ja sõpruskondades tegutsedes. Lapsed on sotsiaalselt atraktiivsusest erinevad. Need lapsed, kes teistele meeldivad, saavad sotsiaalseid oskusi aina rohkem harjutada. Kellel aga sotsiaalseid oskusi väheseks jääb, jäävad seltskondadest kõrvale ning seetõttu ei saa nad ka sotsiaalseid oskusi harjutades arendada. Tõrjutuks muutunud lapsed võivad oma nõrdimust väljendada agressiivsuse ja impulsiivsusega ning pikapeale loobuvad koostöö tegemisest ja suhtlemisest. Selle tagajärjeks on aga häired üldises arengus ja õppimises. Õpetaja ülesanne on sellise olukorra ennetamine ja märkamine ning tõrjutud lapse sotsiaalsete oskuste arendamine. (Krull 2018) Õpetaja kutsestandardis on välja toodud, et õpetaja peab looma vaimselt ja emotsionaalselt turvalise, arengut ja loovust toetava koostöise ja üksteist arvestava õpikeskkonna. Seda tehes lähtub ta erinevate õppijate vajadustest ja õpieesmärkidest. (Kutsestandardid: Õpetaja, tase 7 2013) Ka Koolieelsete lasteasutuste riiklikus õppekavas (2011) on laste sotsiaalsete oskuste arendamine olulisel kohal. Sotsiaalsed oskused on lapse oskused teistega suhelda, tajuda ennast ja partnereid, võtta omaks ühiskonnas üldtunnustatud tavasid ja lähtuda eetilistest tõekspidamistest (Lilleoja & Talts 2015).

Lastele sotsiaalsete oskuste õpetamiseks on loodud erinevaid programme. Käesolevas töös tuuakse välja kolm lasteaedades laialdasemalt tuntud programmi ja meetodit. Üks enam levinud neist on „Kiusamisest vabaks“ programm, mille puhul on tegemist kiusamist ennetava programmiga. Seda kasutatakse nii koolides kui ka lasteaedades ning ligi 80% lasteaedades ja 20% koolidest on programmiga liitunud. Programm loodi Taanis *Kroonprintsess Mary Fondi* ja *Save the Children Denmark* koostöös. Programmi sümboliks on Sõber Karu, kes peab oluliseks olla hea kaaslane ning kelle abil kinnistatakse põhiväärtusi nagu sallivus, hoolivus, austus, julgus. Programm on kooskõlas riiklike õppekavadega ja suurendab ühiskonnas teadlikkust

kiusamisest. (Kiusamisest vabaks s.a.) Samuti kasutatakse sotsiaalsete oskuste õpetamiseks „Oskuste õppe“ meetodit, mis on mõeldud probleemide lahendamiseks ja see põhineb lahenduskesksetel lühiteraapia võtetel. Lapsed omandavad „Oskuste õppe“ abil toime tulemise oskusi, mis aitavad neil lahendada psüühilisi ja sotsiaalseid olukordi. Meetod loodi Soome psühhiaatri Ben Furmani ja sotsiaalpsühholoogi Tapani Ahola poolt, kes tegid loomisel koostööd eripedagoogidega Sirpa Birni ning Tuija Teräväga. Meetod käsitleb laste probleeme oskustena, mida nad pole veel omandanud ning õpetamine algab sellest, et probleemid sõnastatakse ümber oskusteks, mida lapsega koos harjutama hakatakse. (Furman, 2016) Kolmas tuntud sotsiaalsete oskuste õpetamise programm on Samm-sammult programm, millele keskendutakse käesoleva töö järgnevas peatükis põhjalikumalt.

Kuna sotsiaalsed oskused mõjutavad suuresti laste hakkama saamist suuremas kollektiivis, siis on oluline, et täiskasvanud suunaksid lapsi ning õpetaksid neile sotsiaalseid oskusi. Sotsiaalsete oskuste tasemest sõltuvad sõprussuhted ning puudulikud oskused võivad kaasa tuua kiusamise. Seega on oluline pöörata laste sotsiaalsete oskuste arengule palju tähelepanu juba lasteaias, et nad tulevikus suures kooliseltskonnas hakkama saaksid. Seetõttu on tähtis, et maailmas pööratakse sotsiaalsete oskuste arengut soodustavatele programmidele tähelepanu ning neid luuakse aina juurde. Peatüki lõpus peeti oluliseks puudutada eraldi kiusamise teemat, sest käesoleva töö keskmes oleva Samm-sammult programmi üks põhimõtte on õpetada lastele sotsiaalseid oskusi, et ennetada kiusamiskäitumist. Järgnevas peatükis antakse ülevaade Samm-sammult programmist.

2. SAMM-SAMMULT PROGRAMM

Sotsiaalsete oskuste arendamisele suunatud programme on maailmas mitmeid. Nende seast tuleb õppeasutustel endale sobiv valida ning seda tehes pöörata tähelepanu sellele, et programmi kasutamine oleks läbimõeldud, järjepidev ning eesmärgipärane. Seetõttu on oluline, et enne programmiga liitumist oleks õppeasutuse juhtidel ning õpetajatel piisavalt teadmisi ja informatsiooni, mille põhjal valik teha. Üks sotsiaalsete oskuste arengut toetavatest programmidest on Samm-sammult programm, millest antakse järgnevas peatükis ülevaade.

Ameerika Ühendriikide mittetulundusühingu *Committee for Children* poolt on välja töötatud tõenduspõhine sotsiaalsete oskuste õpetamise õppeprogramm. Originaalis kannab programm nime *Second Step Early Learning*. Eestis kasutatakse kohandatud programmi, mille nimeks on Samm-sammult õppeprogramm ning seda kasutatakse 3-5aastaste laste sotsiaalsete oskuste arendamiseks. Programmi eesmärk on lastes arendada empaatia võimet, õpetada kuidas lahendada probleeme ning erinevate tunnetega toime tulla. Programmi kasutatakse rohkem kui 70-nes riigis ning 2013 aastal liitusid sellega esimesed Eesti lasteaiarühmad. Tänapäevaks kasutab Samm-sammult programmi ligi 20 Eesti lasteaeda. (Samm-sammult 2015)

Samm-sammult programmi abil õpivad lapsed kuulama, tähele panema, oma käitumist suunama ning teistega sõbralikult läbi saama. Samm-sammult programmi läbinud lastel on suuremad eeldused sotsiaalsetes olukordades edukamalt hakkama saamiseks. Seda seetõttu, et neil on programmi abiga arenendatud täidesaatvaid funktsioone nagu näiteks enesekontroll, mälu ja tähelepanu. Need funktsioonid ei ole vajalikud ainult lasteaias ja koolis vaid ka edaspidises elus. (SecondStep s.a.) Täidesaatvad funktsioonid on oskused, mida kasutame olukordades, kus on vaja kasutada erinevat käitumist meie tavapärasest käitumisest (Anemone s.a.). Selleks, et saada edukaks õppijaks ei piisa akadeemilistest teadmistest vaid vaja on ka sotsiaalsete oskuste kõrget taset. Just selleks loodigi Samm-sammult programm, mis tegeleb laste oskustega

konflikte lahendada, teistega koostööd teha, sõprussuhteid luua ja valida õigeid käitumisviise erinevates olukordades. Tänu sellele on lapsed emotsionaalselt, sotsiaalselt ja akadeemiliselt edukad. (SecondStep s.a.)

Samm-sammult programm peab oluliseks tähelepanu, eneserefleksiooni, tegutsemist ja erinevate käitumismustrite valiku suurenemist ning kasutamist. Samuti on programmis tähtsal kohal sotsiaalse informatsiooni töötlemise oskus, kognitiivne käitumisteraapia ning eneseregulatsioon läbi verbaalse väljenduse. Empaatiat, sotsiaalsete probleemide lahendamine ja impulsside kontrollimine on oskused, mis kaitsevad lapsi varajase probleemse käitumise ning halbade suhete eest. Samm-sammult programmi peatükid keskenduvad eelnevalt mainitud kompetentside ja spetsiifiliste sotsiaalsete oskuste kombineeritud õpetamisele. Uuringud on näidanud, et peamiste kompetentside ja spetsiifiliste oskuste kombineerimine õpetamises on efektiivne, et vähendada probleemkäitumist nagu näiteks agressiivsus. Kuna programm õpetab mida ja kuidas teatud olukordades ja emotsioonide puhul teha ning keskendutakse ka oskuste harjutamisele, siis on lastel lisaks teadmistele ka võime neid teadmisi kasutada. Näiteks kui Miriam soovib mängida palliga, mis on Karini käes, siis teab ta, et õige on pakkuda mõlemale sobiv valik- mängida vaheldumisi. Kuna Miriam teab, et see on õige käitumine, siis haarab ta kohe palli, eeldades, et Karin on pakkumisega kindlasti nõus ning tekib tüli. Kui aga Miriam on saanud oma teadmist varasemalt harjutada, siis ta teab, et peab ära ootama ka Karini vastuse ning alles siis saab võtta palli kui Karin sellega nõus on. Seetõttu on Samm-sammult programmi üheks osaks rollimängud, kus lapsed saavad uusi teadmisi rakendada ja korduvalt harjutada. Lisaks jagamise oskusele harjutatakse programmis grupis tegutsemist, kordamööda tegemist, viisakalt sekkumist ning vabandamist. Kõik need oskused on põimitud kolme põhiteemaga, milleks on empaatiat, probleemide lahendamine ja vihaga toimetulek. Täpsem teemade ja alateemade jaotus on välja toodud lisades tabelis 2. (Lisa 2) (Frey jt. 2000)

Varasemate uuringute tulemused on näidanud, et lapsed, kes osalevad Samm-sammult programmis, väljendavad oma emotsioone ja lahkhelisid vähem füüsiliselt agressiivselt kui lapsed, kes programmis ei osale. Samuti on programmis osalenud lastel vähenenud verbaalne vägivald ja kaaslaste solvamine. Täheldatud on sõbralike suhete ja sotsiaalsete oskuste arengut, mille abil oskavad lapsed jagada ning oma järjekorda oodata. (Frey & Sylvester 1997) Uuringute tulemuste põhjal on Samm-sammult programmi kasutamise abil vähenenud laste

probleemne käitumine- näiteks oma töö katki rebimine, solvamine, ebaviisakas suhtlemine ja õppevahendite loopimine. Samuti hakkasid lapsed programmis osaledes kasutama rohkem sisekõnet ja rahunemise võtteid. (Weber 2019) Pikemaajaliste uuringute põhjal vähendas Samm-sammult programmis osalemine laste depressiivseid mõtteid, ärevust ning endasse tõmbumist (Committee for Children 2002)

Sotsiaalsed oskused määravad suures osas inimeste edukuse ja võimekuse elus hakkama saada. Samuti mõjutavad sotsiaalsed oskused akadeemilist edukust. Seetõttu on oluline, et laste õpetamiseks kasutatakse sobivaid sotsiaalsete oskuste arendamise programme. Samm-sammult programm on näidanud laste sotsiaalsete oskuste paranemist. Varasemate uuringute tulemuste põhjal on programm eesmärgipärane ning uurimistöö raames valminud kogumiku abil loodetakse Samm-sammult programmi kasutamine õpetajatele kiiremaks ja lihtsamaks muuta.

3. ÕPPEMATERJALI KOOSTAMINE

Uute õppematerjalide loomise ajendiks on vajalike materjalide puudumine või see, et materjalid ei sobi antud sihtrühmale. Seetõttu on väga oluline, et õpetaja oskaks vajadusel materjale kas kohandada või ise valmistada. Järgnevas peatükis antakse lühiülevaade õppematerjalide loomisest.

Õppematerjalide loomisel kasutatakse erinevaid mudeleid, mis on omavahel sarnased. Paljud mudelistest põhinevad ADDIE mudelile, mille põhjal jagatakse materjali loomine etappideks. (Villems jt. 2012). Lisaks ADDIE mudelile on tuntumad ka Dick ja Carey mudel, 4C/IC ja Kempfi mudel, mis pärinevad nagu ka ADDIE mudel 1970ndatest aastatest. 4C/IC mudel on loodud 2002 aastal ning selles pannakse suur rõhk tegevuskesksele õpidisainile. Tavapärase õppematerjali loomise protsessiks sobib ADDIE mudel kõige paremini. (Põldoja 2016)

ADDIE etapid on järgnevad:

1. Analüüsi etapp (*Analyse*) – analüüsitakse vajadusi, sihtrühma, võimalusi ja sisu,
2. Kavandamise etapp (*Design*) – eesmärkide ja õpiväljundite sõnastamine, valmib materjali sisu struktuur ja õppeprotsessi kava,
3. Väljatöötamise etapp (*Development*) – sisu loomine ja esmane testimine. Tulemuseks on valmis ja avalikustatud materjal.
4. Kasutamise etapp (*Implementation*) – materjali kasutab kas õppija iseseisvalt või õpetajaga,
5. Hinnangu andmise etapp (*Evaluation*) – toimub koos kasutamise etapiga. Oluline on saada tagasisidet materjali paremaks muutmiseks. (Villems jt. 2012).

Õppematerjale peaks koostama kindla sihtrühma vajadusi ja oskusi arvesse võttes. See tagab materjali mõtestatud ja eesmärgipärase efektiivse kasutamise. Materjal peab olema kirjutatud

nii, et õpetaja saaks seda kasutada abivahendina mitte ei peaks sõna-sõnalt materjali kui stsenaariumi järgima. (Tomlinson, 2010)

Enne valminud õppematerjali kasutusse võtmist ja jagamist tuleb läbi viia testimine ja analüüs. Esmalt peaks õppematerjali looja materjali ise läbi vaatama ning katsetama kas ja kuidas see töötab. Vajadusel tuleb teha parandused ning alles peale seda paluda hinnangut ja tagasisidet teistelt samal alal tegutsevatelt isikutelt. Peamine testimise eesmärk on teada saada, kas valminud õppematerjali abil saavutatakse sellele seatud eesmärgid ning õpilane täidab soovitud õpieesmärgid. Samuti on kasulik õppematerjali testida ka sihtrühmaga. Peale tagasiside saamist on kasulik teha eneseanalüüs, mille abil teadvustatakse valminud õppematerjali tugevad ning nõrgad küljed ja tehakse vajalikud parandused. (Villemis jt. 2012)

Käesoleva uurimistöö käigus valmis õppematerjalina Samm-sammult nädalalugude kogumik (Lisa 3), mis sisaldab igale nädala teemale vastavat lühikest lugu koos 2-4 küsimusega, mis suunavad ja toetavad õpetajat lastega arutelu juhtimisel. Kogumiku valmistamisel lähtuti eelpool kirjeldatud õppematerjalide koostamise ADDIE mudeli etappidest ja kriteeriumitest. Esimese etapi analüüsimine toimus autori isiklikust vajadusest ja tähelepanekutest lähtudes, mille põhjal selgus, et Samm-sammult nädalalugude kogumikku pole veel loodud ning selle puudumine muudab programmis vajalike lugude kasutamise keeruliseks ning ajamahukaks. Kavandamise etapis pandi paika kogumiku struktuur, mis põhineb Samm-sammult programmi nädalate teemadest ja nende järjestusest, et vajalikke lugusid oleks kiirem ja lihtsam kogumikust leida. Esmalt plaaniti iga nädala teemale vastav lugu leida erinevatest raamatutest ja Interneti allikatest, kuid see osutus liiga ajamahukaks ülesandeks. Seejärel otsustati iga teema jaoks ise lugu kirjutada. Lugude kirjutamiseks loodi keskne tegelane tiiger Timmu, kes jagab enda kogemusi lasteaias käimisest. Lugudele lisati juurde arutelude suunamiseks küsimused, mille eesmärk on õpetajat vestluste juhtimisel toetada. Väljatöötamise etapis kirjutati autori poolt igale Samm-sammult nädala teemale vastav lühike lugu ning 2-4 arutelu suunavat küsimust. Kui kogumik sai valmis, siis saadeti see juhendajatele ja kahele eksperdile esimeseks ülevaatamiseks ja tagasiside andmiseks. Samuti kasutas autor kogumikku enda õpilastega ning tegi kogumikus vajalikke muudatusi. Saadud tagasiside põhjal tehti muudatused ning järgnesid kaks viimast etappi, mille käigus võeti valminud kogumik kasutusele autori enda poolt ning

ekspert hinnangu andjate poolt. Kogumik saadeti koos ankeetküsimustikuga uurimuses osalevatele ekspertidele ning saadud tagasiside põhjal tehti kogumikus parandused ja analüüs.

4. METOODIKA

Magistritöö eesmärgiks oli koostada õppematerjalina Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik ning saada sellele ekspertide hinnang.

Tegemist on tegevusuuringu tüüpi uuringuga, sest koostatud kogumikku katsetas autor ka ise oma õpilaste peal ning kasutas saadud tulemusi kogumikus paranduste tegemiseks ja analüüsiks. Tegevusuuring on teaduslik uuring, mille ülesanne on sotsiaalsete olukordade uurimine. Seda viivad läbi praktikud eesmärgiga parandada kindla tegevuse kvaliteeti. Tegevusuuringu iseloomulikud omadused on lähtumine praktilistest küsimustest ning erialase tegevuse arendamine, tsüklilisus (koosneb planeerimise, tegutsemise, vaatlemise ja analüüsimise etappidest) , analüüsivõime vajadus, koostööpõhisus ja kogukonnakesksus. (Löfström 2011) Allolev tabel 1 annab ülevaate tegevusuuringu tegevustest. Tabel põhineb Erika Löfström-i (2011) „Tegevusuuringu käsiraamatus“ leheküljel 9 välja toodud tegevusuuringu etappidel.

Uuringu kavandamine	Uuringu alustamine: <ul style="list-style-type: none">- Varasemalt valminud Samm-sammult nädalalugude nimekirja ja kogumike otsimine. (Neid autor ei leidnud)- Eesmärgi seadmine luua Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik.- Oma õpilaste valimine uuringu läbi viimiseks ja kogumikus paranduste tegemiseks.
Andmete kogumine ja analüüs	Valitseva olukorra kaardistamine: - Isiklik kogemus ja kolleegidelt tagasiside saamine. (Lugude kogumiku puudumise tõttu jäävad lood tihti lugemata. Kogumik võiks sisaldada ka aruteluküsimusi)

Tegevus	Tegevuskava loomine ja rakendamine: - Nädalalugude ja aruteluküsi-muste kirjutamine.
Andmete kogumine	Prakti-seeritava tegevuse kohta teabe kogumine: - Nädalalugude ja aruteluküsimuste katsetamine õpilaste peal. - Tähelepanekute kirja panemine.
Andmete analüüs	Võtmeküsimuste ja –kogemuste tuvastamine: - Tehtud märkmete analüüsimine.
Aruandlus	Kirjalik ja suuline aruandlus erinevatele huvirühmadele: - Analüüsi põhjal valminud kogumikus paranduste tegemine. - Parandustega kogumiku saatmine testvastajale.

Tabel 1. Tegevusuuringu etapid

4.1 Valim

Uurimistöö valimi moodustamiseks kasutati sihipärast valimit. Valimisse kuulumiseks seati kriteeriumiteks Samm-sammult programmi kasutamine lasteaias ning lasteaias töötamine õpetajana. Kriteeriumitele vastamine oli oluline, sest tagasisidet sooviti saada Samm-sammult programmi kasutatelt lasteaiasõpetajatelt. Oluliseks peeti seda seetõttu, et programmi kasutavad lasteaiasõpetajad oskavad tänu kasutuskogemusele pöörata tähelepanu kogumiku kitsaskohtadele, mida saaks tänu tagasisidele parandada. Lasteaiasõpetajad kuulusid valimisse seetõttu, et kogumik koostati lasteaiasõpetajate mõeldud Samm-sammult programmi nädala teemade põhjal. Valimisse kuulusid 12 lasteaiasõpetajat üle Eesti.

4.2 Andmete kogumine

Uurimistöös kasutati avatud küsimustega ankeeti eksperthinnangu saamiseks. Ankeetküsimustik koostati Google Forms keskkonnas. Avatud küsimustega ankeet koostati autori poolt lähtuvalt uurimisküsimustest ja uurimistöö eesmärgist. (Lisa 4) Avatud küsimused valiti põhjusel, et need võimaldavad eksperthinnangu andjatel väljendada oma mõtteid vabalt ilma vastusevariantideta ning oma sõnadega (Õunapuu 2014), mis annab kogumikus paranduste tegemiseks väärtusliku tagasiside. Küsimustiku abil uuriti eksperthinnangu andjatelt valminud juttude eakohasust, arusaadavust, sobivust Samm-sammult nädalate teemadega ning juttude juurde kuuluvate aruteludesse suunavate küsimuste asjakohasust ja eakohasust. Samuti sooviti teada saada, kuidas toetab õpetajate hinnangul valminud kogumik neil Samm-sammult programmi kasutada. Uute uurimistöode võimalike sisendite loomiseks sooviti lisaks kogumikule saadavale tagasisidele saada ankeedi abil teada, millistes erinevates rühmaliikides ja vanuserühmades Samm-sammult programmi kasutatakse ning kas nende vahel esineb tagasisides erinevusi.

Enne eksperthinnangu andjatele kogumiku ja ankeetküsimustiku saatmist paluti need läbi lugeda uurimistöö juhendajatel ning kahel testvastajal, kes andsid küsimustikule tagasisidet. Tagasiside põhjal muudeti mõne küsimuse sõnastust ja pikkust, et tagada üheselt mõistetavus ning lisati paar küsimust taustainfo kogumiseks. Näiteks lisati küsimus rühmaliigi kohta, kus õpetajad Samm-sammult programmi kasutavad.

Experthinnangu andjaid otsiti sotsiaalmeedia vahendusel alushariduspedagoogidele mõeldud grupist avaliku postituse abil ning e-maili teel. Postituses anti teada kriteeriumitest, mille peavad eksperthinnangu andjad täitma. Postitusele vastanute seast valiti välja ja võeti ühendust lasteaiaõpetajatega, kes kasutavad oma rühmas töötades Samm-sammult programmi. Kriteeriumitele vastanud lasteaiaõpetajatele saadeti e-posti aadressile Samm-sammult nädalalugude kogumik koos ankeetküsimustiku veebilingiga. Uurimuses osalejate anonüümsus tagati sellega, et ühegi osaleja isikut ei seostatud täidetud ankeetküsimustikuga. Osalejatele saadeti ankeetküsimustik veebilingina e-maili peale, kuid vastuste juures ühegi osaleja nimi ei kajastu. Tulemuste peatükis väljatoodud mõtted pole ühegi osaleja nimega seostatavad.

4.3 Andmete analüüs

Andmete analüüsiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab keskenduda kogutud vastuste peamisele ja kõige olulisemale sisule. Samuti võimaldab see võtta arvesse ridade vahele peidetud teavet. Kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul on eesmärk saada terviklik ülevaade kogutud andmetest mitte andmete analüüsiühikute kaupa kodeerimine ja koodide esinemissageduse määramine. Kvalitatiivse sisuanalüüsi tugevuseks on selle täpsus tänu millele saab pöörata tähelepanu harva esinevatele nähtustele. Nõrkuseks on aga vähene üldistatavus ning erinevate tekstide võrdlemise võimalus. (Kalmus jt 2015)

Sisuanalüüsi tegemiseks jagati ankeetküsimustiku küsimused sisu põhjal sobiva uurimisküsimuse juurde ning koostati Microsoft Excelis koodipuud, mille peakategooriate põhjal kirjutati kirjeldus kogutud tulemustest. Koodipuud koostati igale ankeetküsimustikus olnud küsimusele eraldi, et välja tuua põhjalik ülevaade vastajate arvamustest. (Lisa 5) Samuti võimaldas see süveneda vastustes peituvasse ridade vahel olevasse infosse, mis mõnel juhul koodi ei sobitunud, aga kirjutati koodipuu kõrvale välja, et see kirjeldusse lisada. Andmeanalüüsi usaldusväärseuse tõstmiseks kasutati kaaskodeerijat, kes vaatas autorist eraldi kogutud andmed üle ning koostas koodipuud. Seejärel saadi kaaskodeerijaga kokku ning koostati eraldi valminud koodipuudest ühised koodipuud, mille põhjal kirjutati lõplik kirjeldav analüüs.

5. TULEMUSED

Käesolevas peatükis antakse ülevaade magistritöö kirjutamise raames läbiviidud uurimuse tulemustest. Peatükk koosneb neljast alapeatükist, milles tuuakse välja tegevusuuringuga ja ekspertide poolt vastatud ankeetküsimustikuga kogutud tulemused. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade tegevusuuringu tulemustest, teises alapeatükis tehakse kokkuvõtte taustaandmetest, kolmandas õpetajate arvamustest valminud kogumiku kasulikkusele Samm-sammult programmi kasutamisel ning neljandas alapeatükis õpetajate soovitatud parandustest. Samuti tuuakse kolmandas alapeatükis välja, millised muudatused kogumikus tehti.

5.1 Tegevusuuringu tulemused

Autor viis läbi tegevusuuringu sobitusrühmas 3-6aastaste lastega. Tegevusuuringus selgus, et valminud kogumikus olevad lood olid noorematele lastele liiga pikad ning keerulise sõnastusega. Seetõttu nägi autor vajadust lugusid lühemaks muuta ning lihstamat sõnastust kasutada. Samuti selgus, et lugude lõppu lisatud küsimusi oli liiga palju ning neid tuli vähendada ja sõnastust lihtsamaks muuta. Lisaks sai autor kinnitust, et valminud lood muudavad Samm-sammult nädala teema kokku võtmise lihtsamaks ning lugude lõppu lisatud küsimused kaasavad lapsi arutellu ning julgustavad neid oma arvamust avaldama. Esimesel korral olid lapsed peale lugu arutelu ajal vaiksemad, kuid mida rohkem lugusid autor neile luges ning nendega arutles, seda avatumaks ja julgemaks lapsed muutusid. Sellest järeldab autor, et Samm-sammult programmi juurde mõeldud nädalalood on vajalikud programmi täieliku kasuteguri saavutamiseks.

5.2 Taustaandmed

Eksperthinnangu andjad töötavad lastega vanuses 3-7 nii sobitusrühmas, tavarühmas kui ka liitrühmas. Samm-sammult programmi on eksperdid oma töös kasutanud vahemikus 2-8 aastat. Põhjustena, miks kasutavad uuringus osalenud õpetajad Samm-sammult programmi toodi välja, et programm on lastepärane ning kompaktne tänu millele see lastele meeldib ning õpetajatel on seda lihtne kasutada. Samuti toodi välja, et valik tulenes varasemast kogemusest, mille põhjal oli nähtud, et programm ennetab tekkivaid probleeme ja aitab järjepidevalt laste sotsiaalseid oskusi arendada. Lisaks peeti oluliseks, et programmi abil on muudetud lapsevanematega koostöö tegemine lihtsamaks ning programmi saab kasutada kogu päeva jooksul.

Õpetajad on Samm-sammult programmi kasutades näinud laste oskustes muutuseid. Välja toodi laste oskus tunda ja juhtida oma emotsioone, kuulamine, olukordade analüüsimine, rahunemise ja keskendumise oskus. Samuti on uurimuses osalenud õpetajate hinnangul paranenud laste sõnavara tänu millele räägivad lapsed endast rohkem ning paranenud on enesekehtestamise oskus. Lisaks eelnevale peeti oluliseks ka teistega arvestamise ja kaaslaste lohutamise oskuse arengut.

Ankeetküsimustikule vastanud õpetajad tõid välja Samm-sammult programmi nädalalugude leidmisega tekkinud kitsaskohad. Õpetajad tõid välja, et sobivate lugude leidmine on aeganõudev ning vajalik aeg tuleb võtta oma vabast ajast, sest tööajast selleks ei piisa. Toodi välja, et tihti on lastekirjanduspalad liiga pikad või ei sobi vastava teemaga ning mõnikord ei leiagi sobivat lugu ning see jääb lugemata või tuleb ise välja mõelda. Välja toodi ka see, et iga õpetaja jaoks ei ole sobivate lugude leidmine keeruline, aga valik lugusid võiks valmis olla.

5.3 Kogumiku kasulikkus Samm-sammult programmi kasutamisel

Ekspertid lugesid läbi kõik valminud kogumiku lood ning arutelu küsimused. Samuti katsetasid nad oma rühma lastega vähemalt kolme lugu ja selle juurde kuuluvaid küsimusi ning andsid selle põhjal tagasisidet. Analüüsi kirjutamiseks kasutati kõikide ekspertide hinnangut. Ekspertide mõtted on analüüsis välja toodud kaldkirjas.

Ekspertide hinnangul on valminud kogumik Samm-sammult programmi kasutamise juures lisaväärtuseks, mis muudab programmi kasutamise palju lihtsamaks. Kogumiku kasutamist pidasid ekspertid lihtsaks tänu sellele, et kogumiku lood on Samm-sammult programmi nädalate teemadega samas järjestuses. Samuti peavad ekspertid kogumiku tugevuseks, et seda kasutades saab sinna ise oma mõtteid ja küsimusi juurde lisada ning kogumikku võtta kui abimaterjali, mis suunab õpetajat. Eriti kasulikuks peeti kogumikku õpetajatele, kes alles alustavad Samm-sammult programmi kasutamist ning vajavad rohkem tuge ja ideid lugude leidmiseks ja välja mõtlemiseks. Samuti muudab ekspertide hinnangul kogumik lastega arutlemise lihtsamaks, sest sisaldab suunavaid küsimusi iga loo lõpus. Ekspertid tõid välja ka selle, et loodud kogumik hoiab aega kokku, sest ei pea enam ise lugusid otsima või välja mõtlema.

Muudab lihtsamaks. Programmi toetavad lood on ühes kogumikus ning vastavalt programmile ka järjestatud. Lugude järel on just sobilikud, lapsi kaasahaaravad ning mõtlema, arutlema suunavad küsimused. Antud kogumik muudab õpetaja töö veelgi lihtsamaks.

Kogumiku lugude juurde kuuluvaid küsimusi pidasid ekspertid kasulikeks vestluse suunajateks, mille abil saab lapsi suunata tähelepanelikult lugusid kuulama ning endast julgelt rääkima. Ekspertide hinnangul on küsimused noorele õpetajale vestluste juhtimisel toeks ning sobivad väga hästi koolirühmaga pikemate vestluste pidamiseks.

5.4 Kogumiku parandused

Ekspertide hinnangul on loodud nädalalood Samm-sammult programmi nädalate teemadega sisult sobivad. Muudatuse tegemiseks toodi välja mõte, et võiks kasutada lugudes ka sündmuseid, mis ei toimu lasteaias. Lugude sisu peeti eakohaseks 3-7aastastele lastele, kuid soovitati 6-7aastaste jaoks lisada põnevust ning 3aastaste jaoks lauseid lühemaks muuta. Küsimusi peeti eakohaseks. Siiski soovitati küsimuste sõnastus üle vaadata ning kategoriseerida küsimused kahte vanuseastmesse ning lisada eraldi küsimused 3-5aastastele ja 6-7aastastele lastele.

Ekspertid soovitasid lisada iga loo juurde sellele vastava Samm-sammult programmi nädala teema nimetuse ja numbri, et kogumikku veel lihtsam jälgida oleks. Samuti toodi välja, et kogumikke võiks olla kaks, millest üks on mõeldud 3-5aastaste ning teine 6-7aastaste lastega kasutamiseks. Ekspertide poolt pakuti välja ka idee, et peategelaseks võiks Tiiger Timmu asemel olla Samm-sammult programmi juurde kuuluv Kutsikas, kes on lastele juba tuttav. Samuti võiks lugudes olla teine programmi tegelane Tigu. Ekspertid tõid veel välja, et muudavad lugusid vajadusel ise suupärasemaks ning lisavad teemaarendusi.

Ekspertide poolt välja toodud soovitude põhjal lisati kogumiku pealkirjade juurde Samm-sammult nädalate numbrid ning lugude alla loodi kaks eraldi küsimuste gruppi. Küsimused koostati eraldi 3-5aastastele ja 6-7aastastele lastele. Juttude sisu muutmine ja kahe erineva kogumiku valmistamine otsustati võtta edaspidiseks eesmärgiks, sest kahjuks ei olnud ajaliselt seda veel võimalik teostada. Samuti otsustati tegelaste lisamine ja muutmine jätta edaspidistes plaanidesse kui hakatakse valmistama eraldi lugusid vanusegruppidele 3-5 ja 6-7.

Läbiviidud ankeetküsimustiku abil leiti vastused kõikidele uurimisküsimustele. Samuti leidis kinnitust uurimistöö probleem, mille kohaselt võtab Samm-sammult programmi nädalalugude otsimine kaua aega ning mõnikord jäävad lood seetõttu ka lastele lugemata.

6. ARUTELU

Laste arengu juures on oluline tähelepanu pöörata sotsiaalsetele oskustele, sest need ei arene lastel iseenesest vaid neid tuleb õppida ja harjutada (Tropp & Saat 2008). Praktiseerimine saab toimuda kaaslastega suheldes, kuid kuna laste sotsiaalne atraktiivsus on erinev, siis saavad sotsiaalselt paremini arenenud lapsed rohkem harjutada kui vähem arenenud lapsed. See põhjustab olukorra, kus sotsiaalselt nõrgemad lapsed jäävad seltskonnast eemale ning neid hakatakse tõrjuma. Tõrjutud laps võib oma nõrdimust väljendada agressiivsuse ja impulsiivsusega. Sellises olukorras on oluline, et õpetaja märkaks mõlemat osapoolt ning aitaks lastel sotsiaalseid oskusi arendada. (Krull 2018) Selleks, et laste sotsiaalsete oskuste arengut eesmärgipäraselt ja järjepidevalt toetada on loodud erinevaid õppeprogramme. Õppeprogrammide eesmärk on ka probleemide tekkimise ennetamine. Üks sellistest programmidest on Samm-sammult programm. Magistritöö eesmärgiks oli koostada Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik ning saada sellele ekspertide hinnang.

Esmalt uuriti õpetajate taustaandmeid, millest selgus, et eksperthinnangu andjad töötavad lastega vanuses 3-7 nii sobitusrühmas, tavarühmas kui ka liitühmas. Samm-sammult programmi on uuringus osalenud õpetajad kasutanud 2-8 aastat ning nad tõid välja erinevaid põhjuseid, miks nad just Samm-sammult programmi pooldavad. Õpetajad pidasid valiku tegemise juures oluliseks seda, et Samm-sammult programm on kompaktne ja seda on tänu sellele lihtne kasutada. Samuti põhjendati oma valikut varasema kogemusega, mille põhjal on Samm-sammult programm näidanud positiivseid tulemusi laste sotsiaalsete oskuste arengu toetajana. Lisaks peeti oluliseks ka lapsevanematega koostöö tegemist, mille soodustamiseks on Samm-sammult programmis nädalikirjad, mida lapsevanematele saata. Õpetajate arvates on kasulik ka see, et programmi saab kasutada terve päeva jooksul. Samu põhjendusi on välja toonud SecondStep kodulehel ka õpetajad tervest maailmast. Ka nemad peavad Samm-sammult

programmi kasutamist lihtsaks ning arvavad, et iga kool ja lasteaed peaks kasutama sotsiaalsete oskuste arengule keskenduvat õppeprogrammi. (SecondStep s.a.)

Õpetajad on Samm-sammult programmi kasutamise perioodil näinud laste sotsiaalsetes oskustes arengut. Õpetajate sõnul tunnevad ja juhivad lapsed oma emotsioone aina paremini ning vajavad selles vähem abi. Samuti oskavad nad kaaslastega arvestada, neid aidata ja kuulata. Õpetajad tõid välja ka selle, et lapsed analüüsivad olukordi ning kasutavad rahunemise ja keskendumise oskusi, mida Samm-sammult programmis õpetatakse. Samm-sammult programm on õpetajate sõnul arendanud laste sõnavara ning lapsed julgevad ja oskavad endast rohkem rääkida ning ennast kehtestada. Samu tulemusi on näidanud eelnevad uuringud. Näiteks tõi Weber (2019) oma uuringu tulemustes välja, et Samm-sammult programmi abil õppisid lapsed kasutama sisekõnet ning erinevaid rahunemise võtteid. Tänu sellele vähenes agressiivne käitumine ja paranesid laste vahelised suhted. Ka Edwards jt (2005) on oma uuringus välja toonud, et intervjueritud õpetajate sõnul on Samm-sammult programmi rollimängud, vihaga toime tuleku viiside harjutamine, probleemide lahendamise ja emotsioonide ära tundmise õpetamine näidanud positiivseid tulemusi.

Vastanud õpetajad tõid välja Samm-sammult programmi kasutamise kitsaskohana selle, et nädalalugude otsimine on aeganõudev ning tihti tuleb kasutada selleks oma isiklikku aega, sest tööajast selleks ei piisa. Samuti toodi välja, et tihti jäävad nädalalood seetõttu ka lastele lugemata. Õpetajate mõtted on kooskõlas töö autori arvamusega ning see kinnitab autori välja toodud uurimisprobleemi olemust. Autori varasem kogemus on samuti näidanud, et nädalalugude otsimine võtab liiga kaua aega, sobilike lugude leidmine on keeruline ning Samm-sammult programmi kasutamise muudaks järjepidevamaks nädalalugude kogumik, mis sisaldab ka lugude põhjal arutelude suunamiseks küsimusi.

Järgnevalt uuritigi õpetajate käest valminud Samm-sammult programmi nädalalugude kogumiku vajalikkust, sobivust ja eakohasust. Õpetajate hinnangul on valminud kogumik lisaväärtuseks ning muudab programmi kasutamise lihtsamaks, sest lood on kogumikus Samm-sammult programmi nädalate teemadega samas järjekorras. Eriti kasulikuks ja vajalikuks pidasid õpetajad kogumikku alustavatele õpetajatele, kellel pole veel nii suurt kogemust. Õpetajad tõid välja, et kogumiku kasutamine hoiab aega kokku, sest ei pea ise lugusid otsima ega välja mõtlema. Samuti on lihtne läbi viia jutu lõppedes arutelu, sest tekstide juures on

suunavad küsimused. Õpetajate vastused olid suures osas ootuspärased, sest samu mõtteid on autor mõelnud nii ise kui ka kuulnud kolleegidelt, kes Samm-sammult programmi kasutavad. Üllatav oli aga see, et mõne õpetaja arvates ei ole nädalalugude otsimine keeruline ega aeganõudev ning valminud kogumik on pigem noortele ja alles alustavatele õpetajatele vajalik. Ilmselt on sedasi vastanud õpetajad kasutanud Samm-sammult programmi juba nii kaua, et neil on tekkinud kindlad allikad, kust sobivaid lugusid kiirelt leida. Samuti suudavad nad ise kiiresti vajalikud lood välja mõelda, sest omavad palju kogemusi ja näiteid oma tööst.

Viimaks paluti õpetajatel välja tuua kitsaskohad, mida kogumikus parandada. Õpetajate sõnul on valminud kogumiku lugude sisu sobilik Samm-sammult programmi nädalate teemadega. Lihtsamaks kasutamiseks soovitasid õpetajad lisada lugude pealkirjade juurde ka Samm-sammult nädalate numbrid. Küll aga soovitati lisada ka lugusid, milles kirjeldatakse sündmuseid, mis toimuvad väljaspool lasteaeda ning 6-7aastaste laste jaoks võiks lugudes olla veidi rohkem põnevust. Lugude lõpus olevaid küsimusi pidasid õpetajad eakohasteks, kuid soovitasid siiski jagada küsimused vanuseastmete kaupa 3-5aastastele ja 6-7aastastele. Eelnevast tulenevalt kerkis esile mõte, et kirjutada tuleks kaks eraldi kogumikku, millest üks on mõeldud 3-5aastastele ja teine 6-7aastastele lastele. Autor arvab, et kahe kogumiku loomise asemel võiksid olla vanusegruppide kaupa jaotatud lood ka ühes kogumikus, sest nii ei pea rühmas olema mitut kogumikku vaid saab ühte kogumikku terve lasteaia perioodi vältel kasutada. Vajadusel saab õpetaja nii ka vastavalt oma rühmas käivate laste oskustele valida, millist juttu ja arutelu küsimusi kasutada. Samuti arvab autor, et kogumik võiks sisaldada mitut iga nädala teema juurde sobivat lugu, millest loo sündmused toimuksid erinevates asukohtades – kodu, mänguväljak, lasteaed, bussis, tänaval, kinos jne. Nii saab õpetaja valida sel hetkel rühmas oleva aktuaalse teema, mis lapsi kõnetab või vajab rohkem tähelepanu. Samuti saaks nii juttudesse lisada tegelased Kutsikas ja Tigu Samm-sammult programmist, mida soovitasid ka õpetajad.

Autor peab valminud uurimistöö ja Samm-sammult lugude kogumiku tugevuseks seda, et kogumiku koostamiseks ja sellele tagasiside saamiseks kasutati erinevaid viise. Koostamise käigus katsetas autor valmivaid lugusid ja aruteluküsimusi oma õpilaste peal ning tegi saadud tulemuste põhjal järeldused ja parandused. Seejärel vaatasid kogumiku üle testhindajad, kes andsid omapoolse tagasiside nii valminud kogumikule kui ka ankeetküsimustikule, mis saadeti peale paranduste tegemist eksperthinnagu saamiseks õpetajatele, kellelt saadud tagasiside põhjal

tehti juba kogumikus mõned muudatused ja plaanitakse tulevikus teha veel suuremaid parandusi.

Nõrkuseks peab autor seda, et aja puuduse tõttu ei saanud õpetajad kogumikku pikemalt lastega katsetada ning selle põhjal põhjalikumat tagasisidet anda. Samuti oleks autori arvates saanud veel põhjalikumad vastused intervjuud kasutades. Kahjuks jõudis autor selle tõdemuseni avatud küsimustega ankeetküsimustikuga läbiviidud uurimuse tulemustest kokkuvõtet tehes ning tundis, et teatud küsimuste juures oleks soovinud lisaküsimusi küsida.

Uurimuse taustaandmete osast saadud tulemuste põhjal võiks edaspidi põhjalikumalt uurida Samm-sammult programmi kasutamise tulemuslikkust Eesti lasteaedades. Autor soovib läbi viia pikema uurimuse, mille käigus jälgitakse ja uuritakse samade laste sotsiaalsete oskuste arengut mitme aasta vältel. Lisaks võiks uurida ja võrrelda samas vanuserühmas käivate laste sotsiaalsete oskuste arengut, kellest üks rühm kasutab Samm-sammult programmi ja teine rühm mitte. Samuti oleks kasulik uurida Eesti lasteaedades käivate laste sotsiaalsete oskuste taset.

Kokkuvõtvalt arvab autor, et Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik sai ekspertidelt positiivse tagasiside ning piisavalt parendusettepanekuid, mille põhjal kogumikku edasi arendada.

KOKKUVÕTE

Laste sotsiaalsete oskuste arenguks peab neid õpetama, sest sotsiaalne areng ei toimu iseenesest. Peamiselt õpivad lapsed sotsiaalseid oskusi läbi täiskasvanute ja eakaaslastega suhtlemise. Esmased eeskujud ja õpetajad on lapsevanemad ning perekond. (Tropp & Saat 2008) Sotsiaalsete oskuste õpetamiseks on loodud erinevaid õppeprogramme, millest tuntumad on „Oskuste õpe“, „Kiusamisest vabaks“ ning Samm-sammult programm, millele keskenduti käesolevas magistritöös. Magistritöö **eesmärgiks** oli koostada Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik.

Uurimistöö **probleem** tuleneb asjaolust, et Samm-sammult programmi iga nädala reedel tuleb lastele nädala teemaga seotud jutt lugeda. Nädala teemadega sobivate juttude otsimine võtab aga palju aega ning seetõttu jäävad lood tihti lugemata. Hetkel pole Eestis kokku pandud kogumikku või nimekirja lugudest, mida Samm-sammult programmi raames lastele lugeda.

Uurimistöö probleemist ja eesmärgist tulenevalt püstitati **uurimisküsimused**: Kuidas toetab õpetajate arvates Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik programmi kasutamist? Millised on õpetajate ettepanekud koostatud Samm-sammult programmi nädalalugude kogumikus muudatuste tegemiseks?

Uurimistöö käigus valmis Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik 3-5aastaste lastega kasutamiseks, millele paluti õpetajate eksperthinnang. Enne õpetajate eksperthinnangu saamist katsetas autor kogumiku lugusid ja arutelüküsimusi oma õpilastega ning tegi saadud tulemuste põhjal parandusi. Parandustega kogumiku vaatasid üle testhindajad, kelle tagasiside põhjal tehti parandused nii valminud kogumikus kui ka ankeetküsimustikus, mis saadeti eksperthinnangu saamiseks õpetajatele. Saadud eksperthinnangu põhjal on valminud kogumik lisandväärtuseks Samm-sammult programmile ning soovitude põhjal arendatakse edaspidi kogumikku edasi. Eksperthinnangu andnud õpetajate arvates muudab loodud kogumik Samm-sammult programmi kasutamise kiiremaks ning lihtsamaks ning on eriti suureks abiks alles

alustanud õpetajatele. Kogumiku muudaks ekspertide sõnul paremaks see, kui lisada eraldi vanuserühmadele erinevaid lugusid ja arutlemise küsimusi.

Tänu sõnad

Soovin tänada kõiki, kes aitasid käesoleva magistritöö valmimisele kaasa. Tänan oma juhendajaid, kes andsid tagasisidet ja nõuandeid. Eriti soovin tänan kõiki 6 õpetajat, kes mahutasid oma kiiretesse tööpäevadesse minu valminud kogumiku katsetamise lastega ning sellele põhjaliku tagasiside andmise. Tänu Teile on võimalik valminud kogumikku edasi arendada. Samuti soovin tänada oma töökaaslast ja perekonda, kes mulle igati toeks olid ja võimaldasid mul magistritöö kirjutamisele pühenduda.

KASUTATUD KIRJANDUS

Allen, L., B.Kelly, B. (2015) Child development and early learning. Rmt: Transforming the Workforce for Children Birth Through Age 8: A Unifying Foundation, lk 85-205. Washington (DC): National Academies Press. <https://www.nap.edu/read/19401/chapter/8> 07.04.2021

Anemone, I. s.a. Mis on täidesaatvad funktsioonid?. <https://www.trainingcognitivo.it/et/millised-on-t%C3%A4idesaatvad-funktsioonid/>, (03.01.2021).

Committee of Children, 2002. Review of research. Teacher's Guide. Second Step. <https://cfchildren.azurewebsites.net/wp-content/uploads/resources/previous-programs/second-step-2002/second-step-pre-k-5-review-of-research.pdf> , (22.02.2021)

Edwards, D., H. Hunt, M., Meyers, J., R. Grogg, K., Jarrett, O. (2005) Acceptability and Student Outcomes of a Violence Prevention Curriculum. *The Journal of Primary Prevention*, No. 26, p. 401-418. <https://assets.ctfassets.net/98bcvzcrxelo/59fXHhSZ56CygsUSoUqYUM/790131a97d4fad63d3c9900cef1fdaa0/edwards-et-al-2005.pdf> (06.04.2021)

Etti, A. 2019. Lapse areng 2-6. eluaastal. https://tegevusterapeut.ee/wp-content/uploads/2019/10/Lapse-areng-tegevusterapeutidele_kujundas-Ande-Etti.pdf , (26.12.2020).

Frey, K., Sylvester, L. 1997. Research on the Second Step program: Do student behaviors and attitudes improve? What do teachers think about the program? Committee For Children. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED426143.pdf>, (22.02.2021)

- Furman, B. 2016. Oskuste õppe käsiraamat. Angela Jakobson <http://raamatud.print.ee/pdf/furman1.pdf>, (25.02.2021)
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. 2015. Kvalitatiivne sisuanalüüs. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> (05.04.2021)
- Keltikangas- Järvinen, L. 2011. Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused. Tallinn: Koolibri
- Kikas, E. 2008. Õppimine ja õpetamine koolieelses eas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Kiusamisest vabaks. S.a. Programmist. <https://kiusamisestvabaks.ee/programmist>, (25.02.2021)
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. RT I 2008, 23, 152. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>, (14.11.2020).
- Krips, H. 2019. Konfliktidest ja suhtlemisoskustest õpetamisel ja juhtimisel. Tartu: OÜ Atlex
- Krull, E. 2018. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kulderknup, E. 2009. Üldoskuste areng koolioeelses eas. Tartu: Kirjastus Studium.
- Kutsestandardid: Õpetaja tase 7. 2013. <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10494558>, (14.11.2020).
- Kõiv, K. 2003. Koolikiusamine ja- vägivald kui antisotsiaalse käitumise alaliigid. Rmt: Antisotsiaalse käitumisega õpilased, lk 9-15. Tartu: Eesti Lastekaitse Liit. Põltsamaa: Vali Press
- Lilleoja, L., Talts, L. 2015. Kasvatustegelikkus õppiija ja õpetaja pilgu läbi II. Rmt: Kiusamiskäitumise ennetamine lasteaias läbi sotsiaalseintegratsiooni, lk 98-112. Tallinn : AS Atlex
- Löfström, E. 2011. Tegevusuuringu käsiraamat. Tallinn: Archimedes file:///C:/Users/Kasutaja/Downloads/Erika_Lofstrom_Tegevusuuringu_kasiraamat.pdf (12.03.2021)
- Põldoja, H. 2016. Õppematerjalide koostamise protsess ja kvaliteet. <https://oppematerjalid.wordpress.com/oppematerjalid/oppematerjalide-koostamise-protsess-ja-kvaliteet/>, (22.02.2021)

Saarits, Ü. 2005. Emotsionaalne areng ja kasvatus. Rmt: Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat, lk 72-75. Tartu: Atlex.

Samm-sammult. 2015. www.samm-sammult.ee, (10.09.2020).

SecondStep. s.a. Early Learning Curriculum. <https://www.secondstep.org/early-learning-curriculum> , (04.01.2021).

SecondStep. s.a. Success Stories. <https://www.secondstep.org/success-stories> , (04.01.2021).

SecondStep. s.a. Create Successful Learners. <https://www.secondstep.org/success-stories/create-successful-learners> , (04.01.2021).

S. Frey, K., K. Hirschstein, M., A. Guzzo, B. 2000. Second Step: Preventing Aggression by Promoting Social Competence. *Journal of emotional and behavioral disorders*, No 8(2), p. 102-112. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.951.5214&rep=rep1&type=pdf> , (04.01.2021).

Smith, P. K. 2016. Kiusamisvastane sekkumine koolis. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 4(2), lk 118-141. <http://ojs.utlib.ee/index.php/EHA/article/view/eha.2016.4.2.06/8199>, (25.12.2020).

Talts, L. 2018. Sotsiaalsete oskuste õpetamine aitab ennetada koolikiusamist. <https://opleht.ee/2018/05/sotsiaalsete-oskuste-opetamine-aitab-ennetada-koolikiusamist/>, (25.12.2020).

Tankler, M. 1999. Kuidas areneb laps. *Teoloogia ja praktika*, nr 6. Tallinn: EEKBL Laste- ja Noortetöö Keskus Kristlik Kirjastusselts LOGOS

Tomlinson, B. 2010. Principles and Procedures of Materials Development for Language Learning. Rmt: Materials in ELT: Theory and Practice. Cambridge: Cambridge University Press <http://www.iltec.pt/pdf/Principles%20and%20Procedures%20of%20Materials%20Development%20Paper.pdf>, (22.02.2021)

Tomlinson, H. B. 2014. An overview of development in the primary grades. Rmt: Developmentally appropriate practice, lk 9-38. Eds. Copple, C., Bredekamp, S., Koralek, D. G. & Charner, K. Washington (DC): National Association for the Education of Young Children

Tropp, K., & Saat, H. 2008. Sotsiaalsete oskuste areng. Rmt: Õppimine ja õpetamine koolieelses eas, lk 53-76. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Veisson, M., & Veispak, A. 2005. Lapse arengu- ning õppimisteooriad. Rmt: Laps ja lastead. Lasteaiaõpetaja käsiraamat, lk 9-62. Tartu: Atlex.

Villems, A., Kusmin, M., Peets, M-L., Plank, T., Puusaar, M., Pilt, L., Varendi, M., Sutt, E., Kusnets, K., Kampus, E., Marandi, T., Rogalevitš, V. 2012. Juhend kvaliteetse õpiobjekti loomiseks. Tallinn: Eesti Infotehnoloogia Sihtasutus <https://issuu.com/e-ope.ee/docs/juhendkvaliteetseopiobjektloomiseks>, (22.02.2021)

Weber, H. 2019. The Effects of the Second Step Curriculum on Challenging Behavior in First Grade. Dissertations, Theses, and Projects, 271. Minnesota State University Moorhead. <https://red.mnstate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1287&context=thesis>, (22.02.2021)

Õunapuu, L. (2014) Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf , (23.02.2021)

LISAD

Lisa 1. Laste oskuste areng eluaastatel 3-5.

Vanus	Tunnetus- ja õpioskused	Sotsiaalsed ja enesekohased oskused
3-aastased	<p>1) leiab tegutsemisajendi, plaanib ja organiseerib tegevusi täiskasvanu abiga; täiskasvanu suunab lapse tegevust kõne kaudu;</p> <p>2) plaanib osaliselt oma käitumist ja tegevust iseendale suunatud kõne vahendusel;</p> <p>3) keskendub tegevusele lühikeseks ajaks, tema tähelepanu ei ole veel püsiv;</p> <p>4) tegutseb vahetult nii konkreetsete asjadega kui ka neid kujutavate sümbolitega;</p> <p>5) kordab ja jäljendab varasemaid kogemusi ning mälu pilte nii konstruktiivses mängus kui ka lihtsas rollimängus;</p> <p>6) mängib mõnda aega koos teistega ja järgib lihtsamaid reegleid;</p> <p>7) on omandanud sõnavara, mis võimaldab tal ennast väljendada;</p> <p>8) osaleb dialoogis;</p> <p>9) jälgib lihtsaid lookesi ja eristab</p>	<p>1) saab aru, et inimestel võivad olla tema omadest erinevad tunded ja emotsioonid;</p> <p>2) tal on osaliselt kujunenud enesetunnetus ja eneseteadvus;</p> <p>3) väljendab tugevaid emotsioone, oma mina;</p> <p>4) võib karta tundmatuid ja uusi asju;</p> <p>5) tahab igapäevastes olukordades valikute üle ise otsustada ning üritab neid ka täide viia;</p> <p>6) tema enesekindlus on kõikuv; enesekindluse saavutamiseks vajab ta turvalisust, tunnustust, rutiini ja reegleid;</p> <p>7) osaleb täiskasvanuga ühistevõttes; teisi lapsi pigem jälgib, tegutseb nendega kõrvuti ;</p> <p>8) jagab mõnikord oma asju ka teistega, valdavalt on ta siiski omandihoidja;</p> <p>9) loob sõprussuhteid nendega,</p>

	<p>kogemusele tuginedes realistlikke sündmusi väljamõeldud lugudest;</p> <p>10) mõistab osaliselt lihtsamat kõnet ka ilma toetava vihjeta ning saab aru lihtsamatest ülekantud tähendustest;</p> <p>11) rühmitab asju ja esemeid ühe või mitme tajutava omaduse või nimetuse järgi;</p> <p>12) tal on ettekujutus arvamõistest ja värvuste nimetustest;</p> <p>13) leiab võrdluse alusel asjades ühiseid ja erinevaid jooni ning nendevahelisi seoseid, kasutab info saamiseks keelt;</p> <p>14) tema ettekujutus oma teadmistest ja oskustest on ebarealistlik;</p> <p>15) omandab uusi seoseid, mõisteid ja teadmisi korduva kogemuse, aktiivse tegutsemise ning mudelite järgi õppimise kaudu; vajab oma tegevusele tagasisidet.”</p>	<p>kellega on tihti koos; tegutseb kontakti luues ja säilitades sihipäraselt;</p> <p>10) algatab vestlust eri partneritega erinevatel teemadel; tajub, mida teised teavad ja mis on neile uus;</p> <p>11) täidab igapäevaelu rutiini;</p> <p>12) järgib lihtsamaid sotsiaalseid reegleid ning eeskujudele toetudes jäljendab igapäevaelu rolle ja tegevusi.</p>
<p>4-aastased</p>	<p>1) oskab osaliselt oma tegevusi plaanida ja organiseerida ning tegutseb iseseisvalt otsese juhendamiseteta, kuid autoriteetide toel;</p> <p>2) plaanib minakeskse kõne abil oma tegevust ja lahendab probleeme;</p> <p>3) hangib tänu keeleoskusele uut teavet; tema kõne toetub mälule ning sõltub sellest, kellega ja mis olukorras ta koos on;</p> <p>4) saab aru mõistatustest ja lihtsamatest piltlikest võrdlustest;</p> <p>5) järgib lihtsaid reegleid;</p>	<p>1) väljendab verbaalselt lihtsamaid emotsioone, oma soove, tahtmisi ja seisukohti ning püüab jõuda kokkuleppele;</p> <p>2) tahab olla iseseisev, kuid sageli ei ole tal enda suutlikkusest realistlikku ettekujutust;</p> <p>3) saab hakkama eneseteenindamisega (riietub, sööb, joob iseseisvalt), tal on kujunenud tualeti harjumused;</p> <p>4) teab oma nime, vanust ja sugu</p>

	<p>6) huvitub võistlusmängudest ja tahab olla edukas;</p> <p>7) osaleb ühistegevuses ning teeb koostööd teiste lastega; konstrueerib, osaleb rolli- ja võistlusmängudes ning loovtegevustes;</p> <p>8) liigitab lihtsamate üldmõistete või mitme tunnuse järgi; keskendub tegutsedes mitmele nähtavale ja eristavale tunnusele ning jaotab oma tähelepanu;</p> <p>9) saab aru arvumõistest; huvitub tähtedest;</p> <p>10) omandab uusi teadmisi prakti liste olukordade, kogetud emotsioonide, kujutluste ja kõne kaudu.</p>	<p>ning märkab soolisi erinevusi;</p> <p>5) seab endale mõningaid eesmärgid ja täidab neid;</p> <p>6) väärtustab oma saavutusi, ent vajab oma tegevuse tunnustamist ja täiskasvanu tähelepanu;</p> <p>7) püüab vahel teisi abistada ja lohutada; tal on mõningane ett ekujutus teiste inimeste tunnetest ja mõtetest;</p> <p>8) osaleb lühikest aega ühistegevuses eakaaslastega, kuid eelistab üht mängukaaslast rühmale;</p> <p>9) arvestab reegleid mängudes ja tegevustes, mida juhib autoriteet;</p> <p>10) saab aru lihtsamatest seltskonnas käitumise reeglitest ning järgib neid igapäevases suhtluses; püüab täita kodukorra reegleid;</p> <p>11) saab aru valetamisest kui taunitavast käitumisest;</p> <p>12) huvitub võistlusmängudest ning tahab olla edukas.</p>
5-aastased	<p>1) tegutseb lühikest aega iseseisvalt, kuid tegutsemiskindluse saavutamiseks vajab veel täiskasvanu abi;</p> <p>2) reguleerib oma käitumist ja emotsioone täiskasvanu abiga, hakkab oma tegevust planeerides ja korraldades kasutama sisekõnet;</p> <p>3) tegutseb koos teistega; teda moti</p>	<p>1) hakkab mõistma teiste inimeste tundeid ja mõtteid;</p> <p>2) väljendab oma emotsioone ja räägib nendest;</p> <p>3) suhtleb ja tegutseb enamasti iseseisvalt ning orienteerub oma suutlikkuses;</p> <p>4) suudab kuigivõrd vastutada oma</p>

	<p>veerivad tegevused eakaaslastega;</p> <p>4) tema keeleline areng võimaldab lahendada ülesandeid ja probleeme ning saavutada kokkuleppeid;</p> <p>5) konstrueerib, katsetab ja uurib erinevaid võimalusi, kasutades nii sümboleid, kujutlusi kui ka reaalseid esemeid ja objekte;</p> <p>6) osaleb erinevates mänguliikides ja loovtegevustes;</p> <p>7) räägib esemetest, mis pole kohal, ja olukordadest, mis toimusid minevikus või leiavad aset tulevikus, ning fantaseerib;</p> <p>8) keskendub huvipakkuvale tegevusele mõnikümme minuti t;</p> <p>9) oskab vaadelda ning märgata detaile, olulisi tunnuseid ja seoseid;</p> <p>10) eristab rühmi ja oskab neid võrrelda ning saab aru lihtsamate mõistete kuuluvusest, alluvusest ja üldistusastmest;</p> <p>11) tal on ette kujutus numbritest, tähtedest ja sümbolitest;</p> <p>12) omandab teadmisi kogemuste ja kõne kaudu, tegutseb aktiivselt ning lahendab probleeme;</p> <p>13) kasutab teadmiste omandamisel ja kogetu meenutamisel intuiitselt lihtsamaid meeldejätmise viise (mälustrateegiaid).</p>	<p>tegevuse eest;</p> <p>5) on tundlik teiste hinnangute suhtes, need mõjutavad tema enesehinnangut;</p> <p>6) imiteerib täiskasvanu tegevusi ja rolle, kasutades tema sõnavara ja maneere;</p> <p>7) eelistab sootüübilisi mängu;</p> <p>8) naudib rühma kuulumist ja eakaaslaste seltsi ning ühistegevust; teeb eesmärgi saavutamiseks koostööd, jagab ja vahetab;</p> <p>9) aktseptib reegleid, kogemusi ja muutusi; jälgib reeglite täitmist teiste poolt; kõne areng võimaldab arusaamatusi lahendada verbalselt;</p> <p>10) oskab avalikus kohas sobivalt käituda ning teab, mida tohib, mida mitte</p>
--	--	---

Tabel 1. Laste oskuste areng eluaastatel 3-5. (Allikas: Kulderknup 2009)

Lisa 2. Samm-sammult programmi teemad ja alateemad.

EMPAATIA	IMPULSSIDE KONTROLLIMINE (PROBLEEMIDE LAHENDAMINE)	VIHAGA TOIMETULEK
<p>Sissejuhatus empaatiatreeningusse.</p> <p>Tunnete ära tundmine.</p> <p>Rohkem vihjete otsimine.</p> <p>Sarnasused ja erinevused.</p> <p>Tunded muutuvad.</p> <p>Tunnete ette arvamine.</p> <p>Tunnetest rääkimine.</p>	<p>Sissejuhatus probleemide lahendamise oskustesse.</p> <p>Probleemi ära tundmine.</p> <p>Lahenduse valimine.</p> <p>Lahenduse hindamine.</p> <p>Kas see toimib?</p> <p>Kõrvaliste segajate ignoreerimine.</p> <p>Viisakas sekkumine.</p> <p>Hakkama saamine olukorras, kus sa ei saa seda mida tahad.</p>	<p>Sissejuhatus vihaga toimetulekusse.</p> <p>Viha tekitajad.</p> <p>Rahunemine.</p> <p>Sisekõne.</p> <p>Refleksioon.</p> <p>Kakluse ära hoidmine.</p> <p>Narrimisega toime tulemine.</p>

Tabel 2. Samm-sammult programmi teemad ja alateemad. (Allikas: Frey jt. 2000)

Lisa 3. Samm-sammult programmi nädalalugude kogumik

Samm-sammult programmi nädalalood

Katrin Kõre

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	50
NÄDALALOOD.....	52
Nädal 1: Tervitamine.....	52
Nädal 2: Kuulamine.....	54
Nädal 3: Keskendumine.....	55
Nädal 4: Sisekõne.....	56
Nädal 5: Juhiste järgimine.....	57
Nädal 6: Abi palumine.....	58
Nädal 7: Emotsioonide äratundmine.....	59
Nädal 8: Veel emotsioone.....	60
Nädal 9: Viha äratundmine.....	61
Nädal 10: Sarnased või erinevad emotsioonid.....	62
Nädal 11: Kui midagi juhtub kogemata.....	63
Nädal 12: Hoolimine ja aitamine.....	64
Nädal 13: Me kogeme emotsioone oma kehas.....	65
Nädal 14: Tugevad emotsioonid.....	66
Nädal 15: Emotsioonide nimetused.....	67
Nädal 16: Pettumuse juhtimine.....	68
Nädal 17: Viha juhtimine.....	69
Nädal 18: Oskus oodata.....	70
Nädal 19: Õiglase mängu viisid.....	71
Nädal 20: Veedame sõpradega lõbusalt aega.....	72
Nädal 21: Mängima kutsumine.....	73
Nädal 22: Mänguga ühinemine.....	74
Nädal 23: Probleemi kirjeldamine.....	75
Nädal 24: Lahenduste leidmine.....	76
Nädal 25: Enda eest seismine.....	77

Nädal 26: Järgmises vanuserühmas	78
Nädal 27: Uued olukorrad	79
Nädal 28: Uute sõprade leidmine	80
KASUTATUD KIRJANDUS	81

SISSEJUHATUS

Lapse sotsiaalne areng ei toimu iseenesest ning selleks on vaja õppida. Minapildi põhielemendid, suhete sisemised mudelid ja sotsiaalsed kompetentsused õpitakse läbi täiskasvanute ja eakaaslastega suhtlemise. Esmased sotsiaalsete oskuste õpetajad on lapsevanemad, kellelt lapsed õpivad suhtlemise mudeleid, sobilikku käitumist, väärtusi ja reegleid. Need oskused on lapse esmane pagas, mille ta võtab kollektiiviga liitudes kaasa. (Tropp & Saat 2008)

Kuna lastel on erinev sotsiaalne taust, mis pärineb nende kultuurist, perest ja keskkonnast, siis ei saa eeldada ja oodata, et kõik lapsed saaksid erinevates suhtlusolukordades samal tasemel hakkama ning mõistaksid enda ja kaaslaste käitumise motiive. Tähtis on mõista, et laste emotsionaalsete ja sotsiaalsete oskuste arendamine on samavõrd tähtis kui nende akadeemilise võimekuse arendamine. Sotsiaalsete oskuste arendamine toetab lapsi nii õppimises, suhete loomises, efektiivses suhtlemises, kaaslastega hästi läbi saamises ja teiste vajaduste märkamises. Tänu sellele paraneb kollektiivi sisekliima ning tõusevad õpilaste akadeemilised saavutused. Samuti kasvavad laste sotsiaalseid oskuseid arendades neist haritud, vastutustundlikud, vägivallavabad ja hoolivad täiskasvanud. (Talts 2018)

Sotsiaalsed oskused on õpitavad käitumismallid, mille abil saab inimene keskkonnas edukalt hakkama. Sotsiaalsed oskused on kogum oskusi, mis võimaldavad inimesel algatada ning säilitada positiivseid sotsiaalseid suhteid, aitavad saavutada eakaaslaste aktsepteerimise ning aitavad inimesel sotsiaalses keskkonnas kohaneda. (Kõiv 2003) Sotsiaalsete kompetentsuste all mõeldakse kaasinimestega suhtlemise oskust, suutlikkust sobituda keskkonda, seada sihte ning neid saavutada, osaleda keerulistes suhtlemissituatsioonides sobivalt, luua sõprussuhteid ning olla hinnatud kaaslane. Sotsiaalset võimekust on raske defineerida, sest väikelaste sotsiaalsusele keskenduvates aruteludes jääb ebamääraseks, milliste pädevuste arengut lastelt oodatakse. Samuti mõjutab sotsiaalse võimekuse tähenduse sõnastamine väärtuste ebamäärasus. (Keltikangas- Järvinen 2011) Sotsiaalne kompetentsuse all mõeldakse ka oskust iseseisvalt ja eetilisel käituda, ennast eakaaslastega kehtestada ning situatsioone analüüsida ja lahendusi otsida. Sotsiaalseid kompetentse mõjutab inimese minapilt ehk teadmine iseendast ning endasse suhtumine ja enesehinnang. Sotsiaalselt arenenud ja kompetentne inimene oskab oma käitumist

kontrollida, grupis kohaneda, kaaslastesse positiivselt ja usaldavalt suhtuda, olla tolerantne, abivalmis, empaatiline, vastutustundlik, valmis koostööks, omada väärtushinnanguid ja taluda ebaedu. Sotsiaalsete oskuste puudumine võib kaasa tuua kaaslaste poolset tõrjumist. Samas on just kaaslastega suhtlemine ja ühiselt mängimine oluline suhtlemise oskuste arendamisel. Vajalikud on rolli- ja reeglitega mängud, mille kaudu õpib laps kaaslastega suhtlema ja arvestama. Lapsel on vaja õppida võitma, kaotama, oma järjekorda ootama ning kasutama ausa mängu reegleid. Eelkoolieas omandatakse ka järgnevad sotsiaalsed oskused: vahetamine, laenamine, loovutamine, jagamine, kinkimine ja annetamine. (Saarits 2005)

Samm-sammult programm aitab lastel õppida kuulama, tähele panema, oma käitumist suunama ning teistega sõbralikult läbi saama. Lastel, kes on enne kooli minekut läbinud Samm-sammult programmi on suuremad eeldused sotsiaalselt hästi hakkama saada. Neil on paremini arenenud täidesaatvad funktsioonid nagu enesekontroll, mälu ja tähelepanu, mis ei ole vajalikud vaid lasteaias ja koolis vaid ka elus edu saavutamiseks. (SecondStep s.a.)

Kuna laste sotsiaalsete oskuste arendamine on väga vajalik ja oluline ning see ei toimu iseenesest, siis on vajalik kasutada erinevaid vahendeid ja võtteid, et lapsi nende arengus suunata ja toetada. Tihti kasutatakse laste õpetamiseks lühemaid jutte, mis võimaldavad lastega erinevate situatsioonide üle arutleda ning läbi selle ka õppida erinevaid käitumise viise ning mõtestada, kuidas tunnevad teised inimesed meie umber kui teatud viisidel käitume. Ka Samm-sammult programm näeb ette, et iga nädala reedel loetakse koos nädala teemaga seotud lugu, mis võtaks kokku nädala jooksul õpitu ning annaks võimaluse õpitud teemal arutleda ja läbi selle uusi teadmisi kinnistada. Käesolev kogumik on loodud just mõeldes Samm-sammult programmile ning sisaldab 3-5aastaste programmi iga nädalaga sobivat nädalalugu.

Põnevaid arutelusid!

NÄDALALOOD

Nädal 1: Tervitamine

Tere armas kuulaja! Mina olen tiiger Timmu ja soovin sinuga jagada mõne vahva minuga juhtunud loo. Ma loodan, et need lood meeldivad sulle ning ka õpetavad sulle kuidas käituda nii, et kõigil oleks hea koos olla. Ma elan ühes imearmsas lasteaias, mille nimi on Imedemaa lasteaed. Seal on üks vahva Imeliste rühm, kellega koos ma mängin ja õpin. Täna ma soovingi sinuga jagada mõnda vahvat juhtumist minu armsast rühmast.

Kuidas minust Imeliste rühma liige sai? Kõik sai alguse ühel imeilusalt päeval kui Imeliste rühma õpetaja Nelli mind lasteaeda kaasa võttis. Ta ütles mulle, et see on nüüd minu uus kodu ja seal käib palju toremaid lapsi, kes soovivad minuga sõbraks saada. Ma olin nii õnnelik, et minu suu oli terve hommiku kõrvuni. Kerge ärevus oli ka sees, sest lapsed on ju kõik juba omavahel sõbrad ja mina neid ei tunne, aga Nelli rahustas ja paitas mind. Nelli tuletas mulle meelde, et ma ei unustaks lastele „Tere“ öelda, sest see on viisakas ja tekitab teistes hea tunde. Nii me jõudsimegi lasteaiani ning astusime minu uude rühma- Imeliste rühma. Esmalt polnud seal ühtegi last ning Nelli pani mu kapile ootama. Rühmaruum oli nii ilus ja värviline ning seal oli nii palju mänguasju, et oleksin tahtnud kohe mängima minna, aga otsustasin oma uued sõbrad ära oodata. Ja siis see juhtuski- esimene sõber saabus lasteaeda. Ma olin nii elevil ja ütlesin talle rõõmsalt „Tere!“, aga tema ei teinud minust väljagi. Ja nii kordus ka teiste lastega, kes lasteaeda tulid. Minu suu, mis oli hommikul suurest rõõmust kõrvuni olnud, vajus nüüd suurest kurbusest alla kaardu. Ma tundsin ennast nii üksikuna. Lapsed mängisid omavahel ja minust ei tehtud välja. Istusin kurvast kapil. Õnneks ei olnud õpetaja Nelli mind ära unustanud. Ta tuli minu juurde ja ütles, et saab minu kurbusest aru ning kutsus mind endaga kaasa. Lapsed kogunesid kõik minu ja Nelli ümber. Õpetaja Nelli seletas lastele, et rühmas on uus sõber Timmu, kes on väga kurb. Ta küsis kas lapsed teavad, miks ma kurb olen, aga lapsed ei teadnud. Õpetaja Nelli seletas neile, et ma olen kurb, sest tunnen ennast üksikuna, sest keegi ei teretanud mind hommikul vastu. Seejärel juhtus midagi uskumatut- lapsed tõusid kõik püsti ja tulid mind kallistama ja teretama. Nad ei tahtnud mind hommikul kurvastada vaid lihtsalt ei teadnud, et mitte tervitamine võib mind kurvastada. Aga nüüd tervitavad nad mind igal hommikul kui lasteaeda jõuavad ja minu suu on taas kõrvuni.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks oli Timmu kurb ja tundis ennast üksikuna?
2. Miks lapsed Timmut ei tervitanud?
3. Mis muutis Timmu taas rõõmsaks?
4. Kuidas tunned ennast sina kui sõbrad sind ei tervita?

6-7aastastega

1. Kuidas Timmu ennast hommikul tundis kui lapsed teda ei tervitanud?
2. Miks oli Timmu kurb ning mille järgi said aru, et ta on kurb?
3. Mis muutis Timmu taas rõõmsaks?
4. Kuidas tunned ennast sina kui sõbrad sind ei tervita?

Nädal 2: Kuulamine

Me kogunesime hommikuringi ning mina sain õpetaja Nelli kõrvale istuda. Nelli rääkis meile dinosaurustest ja näitas erinevaid pilte, mille peal olid suured ja väikesed dinosaurused ning nende luustik. See kõik oli nii põnev, aga ma ei saanud hästi kõike kuulata, sest Mart lobises ja torkis teisi lapsi samal ajal kui õpetaja rääkida proovis. Mart ei kuulanud isegi kui õpetaja teda keelas ja see tegi mind väga kurvaks. Nelli rääkis ju nii põneva teema kohta ja mina ning teised lapsed tahtsime kuulata ja teada saada kuidas dinosaurused elavad. Marti vist dinosaurused ei huvita, aga viisakas oleks siis vaikselt oodata kuni õpetaja lõpetab, sest Nelli ikka ütleb, et üks inimene räägib korraga, sest muidu ei kuule ega saa midagi aru, mida räägitakse. Peale hommikuringi hakkasime lastega dinosauruste mängu mängima. Mart tahtis ka mängu tulla ja me lubasime, aga ta ei kuulanud enne õpetajat ega teadnud üldse kuidas mängida. Tema arust söövad dinosaurused kommi ja magavad voodis. Teised lapsed palusid tal mängust ära minna, sest ta mängis valesti. Mina ütlesin, et ta kuulaks järgmisel korral mida Nelli räägib, et ta teaks kuidas mängida ja siis ei saada teda keegi mängust ära.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Kuidas segas Mart Timmul hommikuringis kuulata?
2. Miks saatsid lapsed Mardi mängust ära?

6-7aastastega

1. Milline Mardi tegevus segas Timmul hommikuringis õpetaja Nelli juttu kuulata?
2. Kuidas võisid teised lapsed ja Timmu ennast tunda kui Mart ei kuulanud?
3. Kuidas võis Mart ennast tunda kui teda mängust ära saadeti?
4. Kas sind on ka seganud kui keegi hommikuringis ei kuula? Kuidas sa ennast tundsid? Mida siis tegema peaks?

Nädal 3: Keskendumine

Õpetaja Nelli palus meil võtta käärid ning laudade taha istuda. Ta ütles, et järgmine ülesanne vajab keskendumise oskust. Nelli ütles, et keskenduda saab nii, et sa mõtled ainult sellele, mida sel hetkel teed ega vaata ruumis ringi. Seejärel andis ta meile paberid, millele oli ring joonistatud ning palus meil ringi välja lõigata. Selleks, et täpselt lõigata ja õnnetusi ei juhtuks tuli keskenduda vaid lõikamisele ja jälgida, et käärid liiguksid mööda joont. Minu arust oli see tegevus väga lihtne ja põnev. Kõik tundus hästi minevat kuni kuulsime, et Mart valjult „AI-AI-AI!“ karjus. Mis te arvate mis juhtus? Mart ei kuulanud, mida Nelli keskendumisest rääkis ning hakkas lõikamise ajal mujale vaatama ning lõikas kogemata sõrme. Nelli pani Mardi sõrmele plaastri peale ning rääkis Mardile, et õnnetused juhtuvad kui tegevusele ei keskendu ning palus Mardil keskendumist harjutada. Järgmisel korral kui kääridega lõikama hakkasime tuletas Mart meile kõigile meelde, et me kindlasti keskenduksime, sest muidu võib haiget saada. Minu arust on nüüd Mart meie rühma keskendumise meister!

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Mis juhtus Mardiga? Miks see juhtus?
2. Mis tegevuste juures on oluline keskenduda? Miks?
3. Mis tegevusi tehes sina keskendud?

6-7aastastega

1. Kuidas saab keskenduda? Miks on oluline keskenduda?
2. Mis juhtus Mardiga? Miks see juhtus?
3. Mis tegevusi tehes peaks veel keskenduma?

Nädal 4: Sisekõne

Oli kolmapäeva hommik ning see tähendas, et me saame meisterdama hakata. Õpetaja Nelli oli valmis mõelnud vahva konna meisterduse, mis pärast hüppama hakkab. Ta palus meil võtta käärid, liimi, roheline paber, pliiatsi ja siis oma kohale istuda. Mina ja lapsed hakkasime kiiruga asju võtma, aga pooled vajalikud asjad läksid meelest ära ja pidime korduvalt Nelli käest uuesti küsima. Nelli kutsus meid enda juurde ja ütles meile, kuidas me saame kõik vajaliku meelde jätta. Ta ütles, et me peame endale meelde tuletama ja kordama mida vaja oli. Nelli ütleb selle kohta sisekõne, aga seda harjutades ütled sa ikkagi kõik vajaliku vaikselt välja. Hiljem kui sa juba meistriks saad, siis ütled kõike enda mõttes, nii, et teised ei kuule- nagu salajutt! Nii me siis alustasime uuesti. Mina kordasin endale „Liim, käärid, paber, pliiats, istu!, Liim, käärid, paber, pliiats, istu!, Liim, käärid, paber, pliiats, istu!“ Te ilmselt ei usu seda, aga kõik lapsed leidsid vajalikud asjad ja istusid oma kohtadele. See oli nii vahva! Me saime kauem meisterdada, sest leidsime vajalikud asjad nii kiiresti üles. Järgmisel korral kasutan kindlasti jälle sisekõnet.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks ei jäänud lastel meelde, mis vahendeid nad võtma pidid?
2. Kuidas õpetas Nelli lastel vajalikud vahendid meelde jätta?

6-7aastastega

1. Mis juhtus esimesel korral kui lapsed vajalikke vahendeid võtma läksid?
2. Mida palus Nelli teha, et kõik vajalik meelde jääks?
3. Kas sina oled sisekõnet kasutanud? Millal?

Nädal 5: Juhiste järgimine

Õpetaja Nelli oli meile väga põneva mängu välja mõelnud. Aga enne kui me mängima hakkasime ütles ta, et me peame paarilised leidma. Mina sain paariliseks Sassi. Nelli rääkis meile, et mängu saab edukalt lõpetada vaid siis kui me juhiseid järgime, sest muidu me ei tea mida ja kuidas tegema peab. Nelli oli valmis pannud takistusraja, kus pidi erinevaid ülesandeid täitma. Esmalt saatis õpetaja ühed paarilistest teise tuppa mängima ning teised jäid takistusraja juurde. Mina läksin teise tuppa mängima ja Sass jäi rada läbima. Takistusraja läbimiseks pidid esimesed läbijad tähelepanelikult kuulama juhiseid, mida Nelli neile ütles. Kui esimesed paarilised aja läbi olid teinud, siis kutsuti ka teised raja juurde. Nüüd pidi esimene paariline teisele juhiseid edasi ütleva ning teine paariline juhiseid järgima. Mina olin nii õhinat täis, et ma unustasin Sassi juhiste kuulamise ja järgimise täitsa ära. Teised lapsed olid kõik juba takistusraja läbinud, aga meie Sassiga veel püsisime ülesannete kallal. Kui me lõpuks takistusraja läbitud saime, siis olin nii kurb ja õpetaja Nelli tuli meiega rääkima. Nelli tuletas meelde, et ülesanne oli paarilist kuulata ja tema antud juhiseid järgida. Ta lubas meil ka uuesti proovida ning seekord järgisin täpselt igat juhust, mille Sass mulle ütles ning me saime raja turbokiirusel läbitud.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks pidid lapsed juhiseid järgima? Kas see õnnestus lastel?
2. Kas juhiste järgimine on vajalik? Miks? Millal on sinul vaja juhiseid järgida?

6-7aastastega

1. Mida pidid lapsed takistusraja läbimiseks tegema?
2. Mida oleks Timmu saanud esimest korda rada läbides teisiti teha?
3. Kuidas ja mida tehes saavutasid Timmu ja Sass turbokiiruse?
4. Kas juhiste järgimine on vajalik? Miks sa nii arvad?

Nädal 6: Abi palumine

Õpetaja Nelli ütleb ikka, et kõike ei pea alati üksi tegema ja sõpra tuleb aidata. Mina arvan ka sedasi, aga ma ei osanud enne ilusti abi paluda. Kohe räägin teile, kuidas ma selle selgeks sain- see on tegelikult väga lihtne! Panime ühel päeval ennast riidesse, et õue mängima minna – õues sadas lund ja ma nii väga tahtsin kelgutama minna. Minul on selline mure, et ma ei oska veel oma jope lukku ise kinni tõmmata ja kuna ma nii väga tahtsin ruttu õue minna, siis ma hakkasin kõvasti kisama ja viskasin ennast pikali, et Nelli mulle ruttu appi tuleks. Aga ta ei tulnud. Ta aitas kõiki teisi, aga minust ei teinud ta üldse välja kuigi ma tegin kõige valjemat häält ja vehkisin jalgade ja kätega. Ja siis juhtuski nii, et kõik teised olid juba õues ja mina ikka siputasin põrandal. Nelli tuli lõpuks minu juurde ja ütles mulle: „Ma näen, et sul on abi vaja, aga kui sa nii valjut lärmi teed, siis minul hakkavad kõrvad valutama ja ma ei saa sulle appi tulla. Kui sul abi on vaja, siis ole hea tule minu juurde ja ütle „palun aita“. Siis ma tean, et sul on abi vaja ja mul pole kõrvadel valus.“ Teate, ma järgmisel korral tegingi nii ja sain esimesena õue!

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks Timmu pikali viskas ja valjut lärmi tegi?
2. Mida teed sina kui sul abi vaja on?

6-7aastastega

1. Miks viskas Timmu ennast pikali ja tegi valjut lärmi? Kas see aitas tal saada mida ta tahtis?
2. Kuidas võisid teised lapsed ja õpetaja ennast tunda kui Timmu põrandal karjus?
3. Kuidas oleks Timmu kiiremini abi saanud?
4. Kas lasteaias on ka juhtunud, et keegi, kes abi vajab viskab pikali ja hakkab kisama? Kuidas ennast tunded kui ta nii teeb? Mida ta võiks selle asemel teha?

Nädal 7: Emotsioonide äratundmine

Minu sõber Sass toob tihti lasteaeda erinevaid mänguasju kaasa. Ükskord oli tal kaasas suur auto, milles oli omakorda vähemalt 5 erinevat väiksemat autot. Õnneks on Sass väga lahke ning ta jagab oma mänguasju alati kõigiga. Ainult neile ta ei taha väga anda, kes teiste vastu kurjad on või haiget teevad. Need autod olid väga lähedad ja kõik erinevat värvi. Mina sain mängida kollase autoga ja Sass võttis endale sinise. Ülejäänud autod olid teiste poiste käes, kes ka rallitasid. Kui oli aeg autod kokku korjata ja käsi pesema minna, et sööma hakata, oli punane auto kadunud. Sass oli väga kurb. Tema suu muutus kriipsuks ja silmad olid nii kurvad, et isegi paar pisarat voolas neist välja. Mul oli sõbrast nii kahju ja aitasin tal autot otsida. Kahjuks me seda üles ei leidnud ja pidime sööma minema. Õpetaja Nelli ütles, et otsime hiljem edasi. Peale söömist läksime õue ning Sass oli ikka veel õnnetu ning mitte ükski mäng ei lõbustanud teda. Istusin temaga kiigel ja rääkisime juttu kuni õpetaja meid tuppa kutsus. Toas ootas meid kavala näoga õpetaja Milvi, kes midagi selja taga peitis. Ta läks Sassi juurde ja näitas talle, et see oli tema kadunud punane auto. Ma pole kunagi Sassi nii õnnelikuna näinud. Ma arvan, et Sassi suu ei saa rohkem naeratada kui ta siis naeratas. Sass kallistas Milvit ja tänas teda. Peale magamist mängisime jälle rõõmsalt autodega edasi.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks Sass kurb oli?
2. Mis teeb sind kuvaks/rõõmsaks?
3. Kuidas lohutad kurba sõpra?

6-7aastastega

1. Miks oli Sass kurb? Kuidas oleksid sina teda lohutanud?
2. Mis muutis Sassi rõõmsaks?
3. Mõttele, millal olid sina kurb/rõõmus? Mis seda põhjustas?
4. Mõttele, millal oli sinu sõber kurb? Kuidas teda lohutasid/oleksid saanud aidata?

Nädal 8: Veel emotsioone

Väljas sadas vihma ning seetõttu mängisime sel päeval pikemalt toas. Sass ja Siim mängisid vaibal autodega, mina olin parasjagu teises toas koos tüdrukutega joonistamas ja äkki hakkas Siim nutma. Läksime ruttu tüdrukutega vaatama, mis oli juhtunud. Mikk seisis üllatunud näoga Siimu kõrval, Siim hoidis käsi näo peal ning nuttis. Sass proovis Siimu lohutada ja paitas teda. Ka õpetaja Nelli tuli meie juurde ja küsis, mis oli juhtunud. Mikk ütles, et ta tahtis nalja teha ja arvas, et kui ta nurga tagant välja hüppab ja „Tere poisid!“ hüüab, siis on see lõbus ja tore mäng. Ta ei saanud aru, miks Siim nutma hakkas, aga Sass ei teinud tema naljast üldse välja. Nelli kutsus Siimu endale sülle istuma ning palus tal rahulikult sisse ja välja hingata. Ta ütles, et Siim ehmus ja tundis hirmu ning seetõttu hakkas ta nutma ja kattis oma näo kinni. Kui keegi ootamatult selja tagant tuleb, siis võib see teisi hirmutada ega pruugi üldse lõbus olla. Mõni inimene ehmuks kergemini kui teised ning seetõttu ei ehmatanud Miku nali Sassi. Mikk vabandas ja ütles, et ta ei teadnud seda ning enam nii ei tee. Siim rahunes ning Mikk kallistas teda ja poisid otsustasid koos autodega mängida.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks Siim nutma hakkas? Mis juhtus?
2. Kuidas käitunud kui kedagi kogemata ehmatad?

6-7aastastega

1. Miks hakkas Siim nutma? Kuidas ta võis ennast tunda? Miks sa nii arvad?
2. Kuidas võis tunda ennast Mikk kui nägi, et tema nali ajas sõbra nutma?
3. Mõttele, kas sinul on ka nii juhtunud, et sinu nali on kedagi ehmatanud? Kuidas end tundsid? Kuidas siis käitusid?
4. Mida võiks teha kui sa kedagi kogemata ehmatad?

Nädal 9: Viha äratundmine

Algas taas üks imeline päev Imeliste rühmas. Mina ootasin lapsi lasteaeda ning mõtlesin, milliseid vahvaid mängu me koos mängida saaksime. Lõpuks saabusidki esimesed lapsed- Siim ja Sass ning me hakkasime autodega mängima. Autod on minu lemmikud. Kõik sujus väga kenasti kuni Sass küsis Siimult imeilusat punast Ferrarit, millega Siim sõitis. Siim ei soovinud seda Sassile anda ja ütles, et ta ei anna ning Sass peab ootama kuni ta sellega sõitmise lõpetab. Siis juhtus midagi sellist, mida ma enne näinud polnud. Sass läks meist veidi eemale, ta nägu muutus punaseks ja kulmud läksid kortsu. Käed tõmbas ta rusikasse. Seejärel asetaski ta ühe käe oma kõhule ning hakkas rahulikult sisse ja välja hingama. Tema nägu polnudki enam nii punane ning hakkas taas rahulikuks muutuma. Sassi juurde tuli õpetaja Nelli ning ütles talle:“ Ma nägin, et sa said vihaseks kui Siim sulle autot ei andnud. Mind tegi väga rõõmsaks, et sa oma viha ära tundsid ning hingamisega rahunesid. Kas läheme Siimu ja Timmuga uuesti mängima või soovid sa veel veidi üksi olla?“ Sass tuli meiega taas mängima ning mul oli nii hea meel. Lisaks toredale mängule õppisin ma sel päeval, milline viha välja näeb ning mida siis teha kui ma vihaseks saan.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks sai Sass vihaseks?
2. Kuidas sa ennast tunnend kui sõber sulle mänguasja ei anna?
3. Kuidas Sass rahunes?
4. Mida teed kui sina vihane oled?

6-7aastastega

1. Kuidas tunneksid ennast sina kui sõber sulle mänguasja ei anna, mida sa väga tahad?
2. Kuidas tundis ennast Sass kui Siim talle punast Ferrarit ei andnud?
3. Mida tegi Sass oma vihaga ning kuidas ta rahunes?
4. Kuidas võiks veel vihasena käituda, et ennast paremini tunda?

Nädal 10: Sarnased või erinevad emotsioonid

Oli reede hommik ning mina nii ootasin oma sõpra Sassi juba lasteaeda, sest ma tahtsin talle oma uut mudelautot näidata. Ma eile sain selle- Nelli tõi selle mulle lasteaeda ja see on nii ilus punast värvi ja hästi kiire. Kui Sass uksest sisse astus, siis läks mul suu kõrvuni ja ma olin nii rõõmus, et pidin teda ruttu kallistama minema. Sass aga lükkas mu eemale ja oli väga mossis näoga ning tal jooksid pisarad mööda põski alla. Ma ei saanud aru miks ta mind nähes nii kurvaks muutus, kas ma tegin midagi valesti või ei tahtnud ta mind kallistada. Minu rõõm muutus samuti kurbuseks ja segaduseks. Sass ei tahtnud minuga rääkida ka siis kui ma temalt küsisin mis juhtus ja miks ta kurb on. Ta ainult lükkas mind eemale. Õnneks oli õpetaja Nelli mulle abiks. Nelli läks ise Sassiga rääkima ning tuli siis temaga koos minu juurde. Nelli rääkis, et mõnikord on nii, et täpselt sama olukord võib mõnda inimest rõõmustada aga teist kurvastada. Näiteks praegu olin mina nii rõõmus, et Sass lasteaeda tuli, aga Sass oli kurb, et ta lasteaeda pidi tulema, sest ta igatseb oma issi järele ning soovib temaga koos mängida ja päeva veeta. Nüüd ma sain aru, et Sass ei olnud minu pärast kurb ega minu peale pahane. Nelli soovitas Sassi natukeseks omaette jätta ning lasta tal rahulikult olla. Nii ma tegingi ning mõne aja pärast tuli ta juba ise minuga mängima ja ma sain talle enda uut autot näidata ning teda viimaks kallistada. Nüüd ma tean, et alati ei tunne teised samas olukorras ennast samamoodi nagu mina.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Kuidas tundis ennast Timmu kui Sass lasteaeda jõudis? Miks?
2. Kuidas tundis ennast Sass kui ta lasteaeda jõudis? Miks?

6-7aastastega

1. Kuidas tundis ennast Timmu kui Sass lasteaeda jõudis? Miks?
2. Kuidas tundis ennast Sass kui ta lasteaeda jõudis? Miks?
3. Kas sulle meenub mõni olukord kus sina tundsid ühte tunnet, aga kaaslane hoopis teist tunnet? Millises olukorras see oli? (Siin võib õpetaja ise enne mõne näite tuua, kus ta ise on ennast teisiti tundnud kui kaaslane/kaaslased)

Nädal 11: Kui midagi juhtub kogemata

Nagu te juba teate, siis tiigritele meeldib väga joosta ja me oleme ülikiired. Ühel kaunil lumisel päeval mängisin koos sõpradega õues politseid ja pätti. Mina olin pätt ja sõbrad proovisid mind kinni püüda. Meil oli nii lõbus, et ma unustasin vaadata, kuhu ma jooksen ning ühel hetkel sai minu lõbu „PÕMM!“ otsa. Ma olin kogemata tüdrukute lumememmele otsa jooksnud ja selle katki teinud. Tüdrukud said nii kurjaks ja ütlesid õpetajale, et ma meelega lõhkusin lumememme ära. Ma olin nii kurb, sest see juhtus ju tegelikult kogemata ja seda ma ka tüdrukutele ütlesin. Nemad mind ei uskunud. Õnneks tuli õpetaja Nelli mulle appi ja seletas tüdrukutele, et alati ei juhtu õnnetused ja pahandused meelega. Mõnikord on mäng nii põnev, et me unustame jälgida, mis meie ümber toimub ja siis juhtuvad õnnetused kogemata. Nii oli ka sel korral. Nelli küsis kuidas saaks olukorra lahendada nii, et kõik rõõmsalt edasi mängida saaksid. Mina pakkusin välja, et aitan tüdrukutel lumememme terveks teha. Õnneks olid tüdrukud nõus ning ehitasime koos veel suurema ja uhkema lumememme.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Mis juhtus lumememmega? Miks?
2. Mida teed kui sinul midagi kogemata juhtub?

6-7aastastega

1. Mis juhtus tüdrukute lumememmega? Miks see juhtus?
2. Mida oleks saanud tiiger Timmu teisiti teha, et õnnetust poleks juhtunud?
3. Kas sinul on ka mõni õnnetus kogemata juhtunud? Kuidas sa ennast tundsid ja kuidas olukord lahenes?
4. Kuidas võiks käituda kui sul midagi kogemata juhtub?

Nädal 12: Hoolimine ja aitamine

Minu rühma tore õpetaja Milvi toob meile süüa ja mängib meiega kui tal selleks aega on. Ta on alati nii tore ja soovib, et meil lõbus ja hea olla oleks. Tavaliselt pole tal kahjuks eriti aega meiega mängimiseks, sest ta peab palju koristama ja lauda katma ning süüa tooma. See väsitab Milvi ära ja ta ei jaksagi meiega hullata. Ühel hommikul kattis Milvi lauda, et me saaksime süüa hakata, aga tal oli nii palju nõusid vaja lauale panna. Mina kutsusin oma sõbrad kokku ja ütlesin, et läheme Milvile appi ja aitaks tassid lauale viia. Iga laps võtab 2 tassi ja me saame väga ruttu töö tehtud ning Milvi saab siis meiega mängima tulla. Läksime ruttu Milvile appi ning töö sai justkui võluväl tehtud. Milvi oli nii rõõmus ja vaatas imestusega kui kiiresti laud kaetud sai ja kutsus meid oma väikesteks abilisteks. Ta tänas meid ning kallistas kõiki väga kõvasti- Milvi kallid on ühed maailma soojemad ja paremad. Peale seda saime veel enne söömist Milviga koos mängida. Järgmisel päeval otsustasime sõpradega ka koristamisega aidata. Milvi andis meile hea meelega harjad kätte ning me saime põrandat pühkida. See oli nii vahva töö, et ei tundunudki nagu töö vaid hoopis mäng. Lisaks sellele otsustasime, et hakkame oma kappe ise ilusti korras hoidma ning paneme oma riided kenasti rippuma, sest siis saab Milvi meile vahel ka unejuttu lugeda. Minu arust on Milvi nüüd palju rõõmsam ja saab meiega palju rohkem mängida. Milvi ütleb, et me hoolime temast väga, sest aitame teda.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Mida tegid Timmu ja ta sõbrad Milvi aitamiseks?
2. Keda sina aitad? Kuidas?
3. Kes sind aitab? Kuidas?

6-7aastastega

1. Kuidas aitasid Timmu ja sõbrad õpetaja Milvit?
2. Kuidas oled sina kedagi aidanud? Kuidas sa ennast tundsid? Kuidas võis tunda ennast inimene, keda aitasid?
3. Kas keegi on sind aidanud? Kuidas ta sind aitas? Kuidas sa ennast tundsid?

Nädal 13: Me kogeme emotsioone oma kehas

Käes oli õhtu ning lastele tulid emmed ja issid järele, et koos koju minna. Õues oli juba pime ning Laura oli veel ainsana koos minu ja Nelliga lasteaias. Laura vaatas kurvalt akna peal, kas tema emme ikka tuleb ning käis ka Nelli käest mitmeid kordi küsimas, kus tema emme on, kas ta ei tulegi. Nelli lohutas teda ja ütles, et loomulikult tuleb. Lihtsalt kell on veel vähe ja emme peab veel tööl olema. Laura võttis paberi ja pliiatsid ning ma läksin koos temaga joonistama. Mulle tundus, et ta oli juba rõõmsam, aga siis hakkas ta kiiresti hingama, tema nägu muutus punaseks ja ta hakkas nutma. Ma proovisin teda lohutada ja kallistasin teda, aga see ei aidanud. Nelli tuli meie juurde ja paitas Laurat ning ütles: „Mulle tundub, et sa oled kurb ja murelik. Sul on mure, sest sa ei tea millal emme tuleb ja kardad, et äkki ta unustas sind. Proovi rahulikult sisse ja välja hingata ning rahuneda. Ma olen kindel, et sinu emme pole sind unustanud. Vaata, ma näitan sulle kella pealt, millal emme tavaliselt jõuab. Emme jõudmiseni on veel 10 minutit aega. Kui sa soovid, võime emmele pildi joonistada ning saad selle talle kinkida kui ta siia jõuab.“ Laura hakkas aeglasemalt hingama ning rahunema. Joonistasime koos Lauraga tema emmele suure ja värvilise pildi ning aeg möödus nii kiiresti, et juba oligi Laura emme uksel ja hüüdis Laurat. Laura jooksis emmele sülle ning nad läksid koos koju.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks oli Laura murelik? Mille järgi saad aru, et ta oli murelik?
2. Kuidas aitas Nelli Laurat?
3. Mida teed kui sina murelik oled?

6-7aastastega

1. Miks oli Laura murelik? Kuidas said aru, et Laura on murelik?
2. Kuidas aitas Nelli Laural rahuneda?
3. Kas sina oled ka murelik olnud? Miks? Kuidas ennast tundsid ja kuidas rahunesid?

Nädal 14: Tugevad emotsioonid

Meisterdasime papp-torudest ja pudelikorkidest autosid. Nelli aitas meid kõiki ning peagi said enamus meist autod valmis ning läksime nendega mängima. Siim istus veel laua taga ning proovis autole pudelikorkidest rattaid alla panna. See ei õnnestunud tal hästi. Siim ärritus ning viskas oma pooliku auto põrandale ning ütles, et tema seda nõmedat autot ei tee ega taha. Nelli läks talle appi ning palus tal rahulikult hingata. Ta rääkis, et sellest pole hullu, kui miski kohe ei õnnestu, alati võib abi paluda ning seda koos teha. Samuti aitab kui ärrituses seda õpetajale öelda ning minna rahulikku kohta vaikselt istuma ja rahulikult hingama ning hiljem tööd jätkata. Nelli näitas, et meil on rühmas üks väga hea rahulik nurk, kus on mõnus pehme tumba, millel saab istuda. Siim läks sinna istuma ning tuli mõne aja pärast ja kutsus mind endale appi autot meisterdama. Aitasin tal rattad autole alla saada ning me läksime koos rallitama.

Mõtiskle...

3-5 aastastega

1. Miks Siim ärritus? Mille järgi said aru, et ta ärritus?
2. Mida teha kui sõber ärritub?
3. Mida teed kui sina ärritud?

6-7aastastega

1. Miks Siim ärritus? Kuidas said aru, et Siim ärritus?
2. Meenuta, kas oled ka ärritunud olnud? Miks? Kuidas ennast tundsid ja mida tegid?
3. Kuidas saaksid aidata sõpra, kes ärritub?
4. Mida saad teha kui sa ise ärritud?

Nädal 15: Emotsioonide nimetused

Õpetaja Nelli kutsus meid ringi istuma ning ütles, et me hakkame mängima emotsioonide mängu. Iga laps sai endale loosiga motsiooniga kaardi, pidi seda teistele seletama ning teised pidid selle ära arvama. Siim oli esimene ning hakkas meile seletama: „See on siis kui midagi halba juhtub ja sa tunned ennast halvasti. Su suu läheb alla kaardu ja tavaliselt hakkad nutma.“ Kõik teadsid, et Siimu emotsioon oli kurb. Seejärel seletas Mart: „Siis kui juhtub midagi väga toredat. Näiteks keegi annab sulle kommi ja su suu on kõrvuni. Sa tunned ennast hästi.“ Ka seekord arvasid kõik ruttu ära, et tegemist on rõõmuga. Mari seletas järgmisena: „Sa tahad siis peitu minna ja katad näo kätega. Mõnikord jooksed emme või issi juurde. Sa võid nutma ka hakata ja abi kutsuda.“ Mõtlesime pikalt, mis emotsioon see olla võiks. Lõpuks vastas Sass, et see võiks olla hirm ning Mari noogutas nõusolevalt. Siis jõudis kätte Sassi kord. Ta kirjeldas emotsiooni: „Siis kui sul kõhus hakkab keerama ja sa hingad hästi kiiresti. Vahel võib nutma ka hakata.“ Seda oli keeruline ära arvata, aga ütlesin, et äkki on see emotsioon murelik. Mul oligi õigus ja nüüd oli minu kord seletama hakata. „Sedasi võib tunda siis kui keegi sinult midagi ära võtab. Su käed võivad olla rusikas ja lähed näost punaseks. Mõnikord siis lapsed löövad teisi.“ Kõik teadsid kohe, et tegemist on vihaga. Nelli ütles, et me olime väga osavad emotsioonide seletajad ja ära arvavad ning lubas meil ise uued mängud valida.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Kuidas saad aru, et keegi on kurb/rõõmus/murelik/vihane/hirmul?
2. Kuidas saa aru, et sina oled kurb/rõõmus/murelik/vihane/hirmul?

6-7aastastega

1. Kuidas saad aru, et keegi tunneb emotsioone kurb/rõõmus/murelik/vihane/hirmul?
2. Mõtle, millal tundsid emotsiooni kurb/rõõmus/murelik/vihane/hirmul? Kuidas sa siis ennast tundsid?

Nädal 16: Pettumuse juhtimine

Viimaks oli käes päev, mida olime ammu oodanud. Just täna pidid meile lasteaeda külla tulema trikke tegevad koerad. Eelmisel päeval tegime isegi koerte perenaisele kingituseks kaarte ning valmistasime koertele maiuseid. Me olime kõik nii elevil ja põnevil ning olime valmis saali kogunema. Siis aga tuli meie rühma tädi Linda – tema tegeleb kõikide väga tähtsate asjadega ja ilma temata meil nii tore lasteaias poleks – Nelli ütles alati nii. Linda tuli sisse väga kurva ja pettunud näoga ning ütles, et koerte perenaine on haigeks jäänud ja seetõttu koerad täna ei tule. Me olime kõik nii pettunud ja kurvad. Minu sõber Sass ja mõned teised lapsed hakkasid isegi nutma. Mina oleksin ka peaaegu nutma hakanud ja suu vajus juba mossi, aga siis tuli mulle meelde, et Nelli on meile kõhuhingamist õpetanud. Kuna tädi Linda oli ka väga kurb, siis läksin koos Mardiga talle kõhuhingamist õpetama. Näitasime talle, et käsi tuleb panna kõhule ja siis hingata rahulikult sisse ja välja nii, et käsi koos kõhuga liiguks. Linda sai kõhuhingamise väga ruttu selgeks ning ta oli nii tänulik ja rõõmus, et me teda aitasime. Ka Nelli oli meie üle uhke ning ütles, et me oleme väga osavad kõhuhingajad. Õnneks sai ka koerte perenaine kiiresti terveks ja juba järgmisel nädalal tulid nad meile külla.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks olid lapsed pettunud ja kurvad?
2. Mis on kõhuhingamine? Kuidas seda tehakse?
3. Miks oled sina pettumust tundnud?

6-7aastastega

1. Kuidas tundsid ennast lapsed kui said teada, et koerad ei tule neile külla.
2. Kuidas aitas Timmu koos Mardiga Lindal ennast paremini tunda?
3. Mõtles millal sina pettumust tundsid. Kuidas käitusid?

Nädal 17: Viha juhtimine

Meil oli lasteaias mänguasjade päev. Iga laps tõi kodust kaasa oma lemmikud mänguasjad ning saime nendega koos mängida. Kaasa võis võtta ainult 3 mänguasja, sest Nelli ütles, et muidu ei mahu me ise enam tuppa ära kui kõik rohkem asju kaasa võtavad. Sassil olid kaasas ülilahedad autod ja üks traktor, mis tegi häält ja sõitis ise. Siimul oli autode rada, millel saime koos rallitada. Mart oli aga kaasa võtnud 5 mänguasja ja Nelli palus tal valida 3, mille saab rühma kaasa võtta. Ülejäänud asjad pidi ta omale kappi jätma. Aga Mart ei tahtnud valida ja soovis kõik oma mänguasjad rühma võtta, ta sai väga vihaseks ning isegi lõi õpetaja Nellit. Meil oli kõigil Nellist nii kahju, sest tema ju ei teinud midagi valesti ja teistele haiget teha ei tohi. Nelli rääkis Mardiga nii rahulikult ja ütles, et ta saab aru, et Mart on vihane, sest ei saa kõiki mänguasju rühma võtta. Samuti õpetas ta Marti rahunema ning palus tal käe kõhule panna ja rahulikult sisse ja välja hingata. Mardi nägu hakkaski juba rahulikumaks muutuma ning käed polnud enam rusikas. Mart ja Nelli leppisid ära ning Mart oli nõus oma mänguasjade seast 3 välja valima ning tuli meiega mängima.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks sai Mart vihaseks ja lõi õpetaja Nellit?
2. Kuidas palus Nelli Mardil rahuneda?
3. Mida teed sina kui vihane oled?

6-7aastastega

1. Kuidas tundis ennast Mart kui Nelli palus tal vaid 3 mänguasja rühma kaasa võtta?
2. Kuidas väljendas Mart oma viha? Kuidas oleks parem oma viha väljendada?
3. Kuidas aitas Nelli Mardil rahuneda?
4. Mõtle, millal olid sina vihane? Kuidas käitusid? Mis aitas sul rahuneda?

Nädal 18: Oskus oodata

Meil oli karnevali päev ning õues sai teha erinevaid põnevaid asju. Näiteks oli väljas väike batuut, kus hullata sai. Lisaks saime näomaalinguid teha, meisterdada ja veesõda mängida. Batuut oli siiski kõikide lemmik ning järjekord oli seal väga pikk. Sandra tahtis kohe batuudile saada ega olnud nõus oma järjekorda ootama, ta trügis kõigist ette ja lükkas lapsi. Õpetaja tuli Sandra juurde ning rääkis, et nii ei ole ilus teha, teised lapsed said haiget, sest ta lükkas neid. Samuti rääkis õpetaja, et kõik lapsed on seal juba pikalt oodanud ning kõige ausam on, kui nemad saavad enne batuudile minna ning tema läheb järjekorra lõppu, sest jõudis sinna viimasena. Sandrale see ei meeldinud, aga ta läks siiski järjekorra lõppu. Kui õpetaja selja keeras, siis tegi Sandra jälle sama, mida enne – lükkas teisi ja trügis kõige esimeseks. Õpetaja tuli taas Sandra juurde ning seletas talle uuesti, et nii ei ole viisakas ja aus käituda ning ütles, et kõik peavad oma korda ootama. Sandra pidi uuesti rivi lõppu minema. Selleks ajaks oli aga järjekord veel pikemaks muutunud, sest lapsi oli juurde tulnud ning Sandra pidi veelgi kaugemale rivi lõppu minema. Nii kordus veel kolm korda ning lõpuks oligi juba aeg tuppä sööma ja puhkama minna ning Sandra ei jõudnudki batuudile. Kui ta oleks kohe oma korda oodanud, siis oleks ta mitu korda jõudnud batuudil käia.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Mida tegi Sandra? Miks ta nii tegi?
2. Kas teistel oli lõbus kui Sandra neid tõukas? Kas Sandral oli lõbus? Miks sa nii arvad?
3. Mida oleks Sandra võinud teha, et lõbus oleks?

6-7aastastega

1. Kuidas võisid teised lapsed ennast tunda kui Sandra neid tõukas ja trügis?
2. Kuidas oleks võinud Sandra käituda, et kõigil oleks olnud hea koos oodata?
3. Mõtle millal sina ootama pidid? Mis sul aitas oodata?

Nädal 19: Õiglase mängu viisid

Õpetaja Nelli tõi meie rühma kolm uut lauamängu, mida kõik mängida tahtsid. Nelli ütles, et peame jagunema kolme gruppi ja iga grupp saab alguses ühe mängu ning pärast vahetame mängu. Otsustasime, et õiglane oleks tõmmata loosi, kes millist mängu mängima hakkab ning nii me ka tegime. Mina mängisin ühes grupis Sandra, Siimu ja Liisiga. Me mängisime Musta notsu mängu ning kuna Liis oli seda mängu varem mänginud, siis lasime tal mängu reegleid meile seletada ja saime kõik ausalt mängida. Ka teistes gruppides rääkisid lapsed enne mängima hakkamist reeglid üle, sest muidu võib juhtuda, et keegi mängijatest ei tea reegleid ja mängib seetõttu ebaausalt. Uued mängud olid kõik nii põnevad ja lapsed oskasid nii viisakalt ja õiglaselt mängida. Õpetaja Nelli oli nii rõõmus ja kiitis meid, et me ausalt mängida oskasime ning tänu sellele oli ka kõigil lõbus.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Kas lapsed mängisid õiglaselt? Miks sa nii arvad?
2. Kas lastel oli mängides lõbus? Miks sa nii arvad?
3. Miks kiitis Nelli lapsi?

6-7aastastega

1. Kas lapsed mängisid õiglaselt? Miks sa nii arvad?
2. Kuidas võisid lapsed ennast mängides tunda?
3. Mõtle millal sina või sinuga mänginud lapsed õiglaselt/ebaõiglaselt mängisid? Kuidas ennast tundis? Kuidas võisid teised ennast tunda?

Nädal 20: Veedame sõpradega lõbusalt aega

Maril oli sünnipäev ja ta kutsus meid kõiki oma peole. Pidutõimustus mängutoas, kus oli palju lõbusaid mänge. Seal sai isegi ronida ja pallimerre hüpata. Me mängisime pallimeres ja batuudil. Meil oli väga lõbus kuni tuli üks suurem poiss, kes meid tõukas ja ära ajas. Me olime väga kurvad, et pidime mängu pooleli jätma, aga leidsime uue mängu kööginurgas. Saime natuke aega mängida kui tuli see sama poiss ja hakkas meid seal ka tõukama. Siis otsustasime Mari ema juurde minna ja abi paluda, sest nii polnud üldse lõbus mängida. Mari ema rääkis poisiga ja vaatas, et me mängida saaksime. Aga nüüd polnud enam üldse nii lõbus kui enne, sest mängimise tuju oli kadunud ja jälgisime pidevalt, et see poiss meid segama ei tuleks. Siis aga mõtlesime, et äkki ta tahab lihtsalt meiega mängida aga ei oska seda meie käest küsida. Otsustasime teda ise mängima kutsuda ja läksime tema juurde. Küsisime, kas ta soovib ka meiega koos ronida, aga ta ütles, et tema ei taha tittede mängu mängida. Siis saime aru, et ta lihtsalt ei oska sõbralikult mängida, ta peab seda veel õppima ja me mängisime ilma temata edasi.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Kas lapsed mängisid sõbralikult koos? Miks sa nii arvad?
2. Kuidas segas poiss teiste laste mängu? Miks ta seda tegi?
3. Kuidas ja mida on kõige lõbusam sõpradega mängida?

6-7aastastega

1. Kas kõik lapsed mängisid sõbralikult koos? Miks nii arvad?
2. Kuidas võisid Mari ja tema sõbrad ennast tunda?
3. Kuidas võis see poiss ennast tunda, kes Marit ja tema sõpru segas? Miks ta võis neid segada?
4. Mõttele kas sinuga on ka nii juhtunud, et mõni kaaslane ei mängi sõbralikult? Kuidas ennast tundsid? Mida tegid?

Nädal 21: Mängima kutsumine

Meie rühma tuli üks uus tüdruk Sille, kes oli alati nii rõõmus ja kõikide sõber. Tal olid erinevad nukud kaasas ja ta alati jagas enda mänguasju. Piia ja Mari mängisid köögi nurgas kohvikut ning nad soovisid Sillet koos nukkudega kliendiks kutsuda, aga nad ei osanud teda kuidagi kutsuma minna. Nad mõtlesid, kuidas Sille tähelepanu saada ning proovisid selleks erinevaid viise. Näiteks hiilisid nad Sillele selja taha ja viskasid mängu nõusid tema poole. Sille aga sai kurjaks ja palus neil lõpetada ning läks mujale mängima. Järgmisel korral proovisid nad teda mängu tirida, aga see tegi Sillele haiget ja ta ei tulnud taaskord nendega mängima. Siis proovisid nad tema tähelepanu sõrmedega torkides saada, aga ka see ei meeldinud Sillele. Sille läks õpetaja Nelli juurde ja ütles, et ta tahaks Piia ja Mariga mängida, aga nad teevad talle haiget. Nelli kutsus tüdrukud kokku ja rääkis nendega. Tuli välja, et nad kõik soovisid koos mängida, aga Piia ja Mari vajasisid abi Sille mängu kutsumiseks. Nelli soovitas neil Sille juurde minna ja teda ilusti kutsuda ning öelda: „Palun tule meiega mängima!“. Õpetaja Nelli antud nõuanne töötaski ja tüdrukutest said parimad sõbrad.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Mida tegid Piia ja Mari? Miks nad seda tegid?
2. Kas Piia ja Mari tegevus meeldis Sillele? Miks?
3. Kuidas kutsud sina sõpru mängima?

6-7aastastega

1. Kuidas proovisid Piia ja Mari Sille tähelepanu saada? Kuidas tundis ennast Sille kui nad nii tegid?
2. Kuidas oleks võinud Piia ja Mari Sillet mängima kutsuda?
3. Mõtle millal soovisid sina kedagi mängima kutsuda. Kuidas seda tegid? Kuidas võis sõber ennast tunda kui teda nii kutsusid? Kuidas tundsid ennast ise?

Nädal 22: Mänguga ühinemine

Mina ja teised poisid mängisime ehituspesas ning ehitasime suurt maja, kus pärast tüdrukud mängida soovisid. Maja oli tehtud puidust ja seinad olid kollast värvi. Uksed ja aknad pidid tulema rohelised, sest tüdrukute arvates oli nii kõige ilusam. Kuna meie mängisime ehitajaid, siis pidime ehitama just nii nagu meilt telliti. Meil oli pool majast juba valmis kui Mart lasteaeda jõudis. Mart käis koos emaga hambaarsti juures ja jõudis seetõttu hiljem. Alguses vaatas Mart meie ehitustööd huviga kõrvalt, aga siis tuli ta meie juurde ja küsis: "Poisid, mida te ehitate?" Me vastasime, et valmib uhke maja tüdrukutele ja meil saab see varsti valmis. Mart ütles seejärel: "See näeb lahe välja. Kas ma võin ka ehitama tulla?" Me vastasime, et loomulikult, sest ehitajaid on ikka juurde vaja ja andsime talle tööülesanded, mida tegema peab. Maja sai väga kiiresti valmis ja andsime selle tüdrukutele üle, neile see väga meeldis. Kuna meil oli koos väga lõbus ehitada, siis otsustasime veel ehitajaid mängida ja lasime õpetaja Nellil omale sobiva maja valida ning tegime ka selle valmis. Nelli soovis helesinist valge ukse ja akendega maja. Kui maja valmis sai, siis oli Nelli väga rõõmus ja meie üle uhke, sest me mängisime nii sõbralikult.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Kas poistel oli koos lõbus mängida? Miks?
2. Mille järgi saad aru, et Mart liitus mänguga viisakalt ja sõbralikult?
3. Mille järgi saad aru, et kaaslased olid Mardi vastu sõbralikud?

6-7aastastega

1. Kas poisid mängisid sõbralikult? Miks nii arvad?
2. Kas Mart oskas viisakalt mänguga liituda? Miks nii arvad?
3. Kuidas võisid poisid ennast tunda?
4. Mõtle, kas sinu mänguga on keegi viisakalt/ebaviisakalt liitunud. Kuidas ennast tundsid?

Nädal 23: Probleemi kirjeldamine

Väljas oli ilus lumine ilm ning me panime riidesse, et kelgutama minna. Õpetaja Nelli ütles, et läheme seekord suure mäe peale mistõttu pidime ka helkurvestid selga panema, et meil turvaline liigelda oleks. Olime juba peaaegu kõik riides ja valmis minema kui kuulsime, et keegi nutab. Liisa nuttis oma kapi juures ning me läksime kõik küsima, miks ta nutab. Liisa ei osanud meile aga öelda, mis mure tal on ning appi tuli Nelli, kes temaga rääkima hakkas. Nelli hakkas ise erinevaid variante pakkuma, mis võib Liisale muret valmistada, aga ükski neist ei olnud õige ning Nelli ei osanud teda seetõttu aidata. Mõtlesime kõik koos miks Liisa kurb võiks olla ning viimaks pakkus Sass, et äkki tal müts kadunud, sest mütsi tal peas polnud. Siis hakkasime kohe kiiresti mütsi otsima, aga seda polnud mitte kuskil. Liisa endiselt nuttis ning ütles vaid „Emme käes.“ Nelli küsis kas müts jäi emme kätte ning Liisa noogutas. Õnneks oli Nellil mitu mütsi kaasas ja ta laenas ühte mütsi Liisale ning saime koos kelgutama minna.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks Liisa nuttis? Miks keegi teda aidata ei osanud?
2. Mida teed sina kui sul on mure?

6-7aastastega

1. Milline mure oli Liisal? Miks õpetaja ja teised lapsed teda aidata ei osanud? Kuidas võis Liisa ennast tunda? Kuidas võisid teised lapsed ja Nelli ennast tunda?
2. Kuidas oleks Liisa kiiremini abi saanud? Kuidas oleks võinud Liisa oma probleemi kirjeldada?
3. Mõtle, millal sinul mõni mure või probleem oli ning kuidas sa seda kirjeldasid.

Nädal 24: Lahenduste leidmine

Mängisime toas poistega paberist tehtud palliga jalgpalli. Läksime veidi hoogu ning kuna mäng oli väga põnev, siis unustasime jälgida, et me liiga kõrgele palli ei lööks. Sass lõi palli värava suunas, aga see lendas kogemata õpetaja Nelli laua suunas ja läks lillevaasile pihta, mis seejärel maha kukkus ja purunes. Sass oli nii kurb, et see juhtus ja teise poisid ka. Mõtlesime, mida me tegema peaksime ja kuidas seda heastada saaks. Otsustasime vaasi killud maast üles korjata ja uuesti kokku liimida. Mina otsisin välja PVA- liimi ja poisid tõid killud lauale. Proovisime neid kokku liimida, aga vaasi tükid ei jäänud kokku. Siis mõtlesime, et äkki viskame vana vaasi ära ja Sass toob kodust uue vaasi, aga Sass ütles, et ta ei julge kodus emmele rääkida, mis juhtus. Siis tuli Mardil hea mõte, et võtame kapilt tassi ja paneme lille sinna sisse ning nii me ka tegime. Õpetaja Nelli tuli meie juurde ja küsis, mida me mängime. Sass tundis ennast nii kurvalt, et Nelli sai kohe aru, et meil on mingi mure. Rääkisime ausalt mis oli juhtunud aga Nelli polnud üldse kurb. Ta hoopis kiitis meid, et proovisime olukorrale lahendust leida ning olime ausalt talle kõik ära rääkinud. Nelli pakkus ka ise ühe lahenduse välja – võtame kapist uue vaasi ja mängime jalgpalli teises toas, kus ühtegi lillevaasi pole. Lubasime seekord paberist palli vaid mööda maad edasi lükata.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks oli Sass kurb? Mis juhtus?
2. Mida tegi Sass, et olukorda parandada? Mida oleksid sina teinud?
3. Miks Nelli poisse peale õnnetust kiitis?

6-7aastastega

1. Kuidas võis Sass ennast tunda kui lillevaas purunes?
2. Milliseid lahendusi leidsid poisid olukorrale? Kuidas oleksid sina käitunud?
3. Kuidas võis Nelli ennast tunda kui nägi, et poistel oli vaas katki läinud?

Nädal 25: Enda eest seismine

Meie rühmas käib üks tüdruk Pille, kes on väga vaikne ja tagasihoidlik. Ta mängib enamasti üksi või koos oma sõbra Paulaga. Paula on alati see, kes Pillel aitab ja tema ees seisab kui keegi Pillega ebaõiglane või kuri on. Näiteks tahtis ühel päeval Sass Pillelt auto käest ära võtta, sest ta tahtis sellega ise mängida. Kohe läks Paula vahele ja ütles, et teiste käest ei tohi asju ära võtta ja Sass peab ootama kuni Pille on autoga ära mänginud. Aga täna pole Paulat lasteaias, Pille on täitsa üksi ja ta peab ise enda eest seisma. Pille mängis legodega ja ehitas omale uhke maja, kus ta koos sõber Paulaga elada saaks. Siim ja Priit vaatasid Pille mängu pealt ning otsustasid Pille legode juurest ära ajada, sest soovisid ise Pille ehitatud majaga edasi mängida. Pille tõusiski püsti ja läks legode mängust eemale ning lasi poistel seal edasi mängida. Pille läks kurvvalt raamatut vaatama.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks oli Pille kurb ja läks raamatut vaatama?
2. Kuidas oleks saanud Pillel aidata? Mida oleks võinud Pille teha?
3. Mida oleksid sina Pille asemel teinud?

6-7aastastega

1. Kuidas võis Pille ennast tunda kui poisid ta legode mängust ära ajasid?
2. Kuidas oleks võinud Pille käituda, et enda eest seista?
3. Kuidas saad sina enda eest seista? Millal seda viimati tegid?

Nädal 26: Järgmises vanuserühmas

Oli augusti kuu ning õpetaja Nelli rääkis, et me läheme koos temaga uude rühma, mille nimi on Sädeluse rühm ja seal on vanemad lapsed. See nimi kõlas nii vahvalt, et esialgu läks mul täitsa meelest, et ma kohtun ju täitsa uute lastega ning kõik on mulle võõrad. Äkki nad ei taha minuga mängida? Nelli aga ütles, et ma olen nii palju juba õppinud kuidas olla hea sõber ning teisi aidata ning kindlasti leian ma endale uued sõbrad. Pealegi oleme me uues rühmas koos ning tema aitab mind alati. Nelli arvab, et kuna ma oskan reegleid järgida, kuulata ning keskenduda, siis saan ma kindlasti hakkama. Ma arvan, et tal on õigus, sest mina ei riku ju kunagi reegleid ja siis ei saa midagi valesti minna. Näiteks kui õpetaja palub vaikselt lauas süüa, siis ma seda ka teen, sest toit võib muidu kurku minna. Ma oskan ka sisekõne abil meelde jätta mida tegema pidi ning tegevusele keskenduda. Ma mäletan kui õpetaja Nelli seda mulle õpetas, aga ma pidin päris palju harjutama, et see mul õnnestuks. Eks mõnikord läheb see nüüdki veel meelest ära, aga Nelli ütleb ikka, et harjutamine teeb meistriks. Ma usun, et ma saan uues rühmas hästi hakkama!

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Mida oskab Timmu hästi teha?
2. Kas sina oskad ka samu asju teha, mida Timmu? Milliseid neist? Milleks need oskused head on?

6-7aastastega

1. Mida oskab Timmu teha, et uues rühmas hästi hakkama saada?
2. Kas sina oskad ka reegleid järgida, keskenduda ja sisekõnet kasutada? Milleks on sisekõne ja keskendumine head?
3. Millal sina sisekõnet kasutasid? Kuidas see sul õnnestus?

Nädal 27: Uued olukorrad

Meil oli plaanis bussiga teatrisse sõita. Minu sõbrad olid kõik suures elevuses ja ootasid juba minekut väga, aga mina pole kunagi bussiga sõitnud ja see tundus mulle hirmus. Sõbrad panid ennast kiiruga riidesse ja läksid õpetaja Nelli juurde rivvi, et bussile minna. Mina peitsin ennast kapi taha, et ma bussile minema ei peaks. Õpetaja Milvi nägi mind, tuli minu juurde ja küsis, mis juhtus. Rääkisin talle ausalt ära, et ma kardan, sest pole mitte kunagi bussiga sõitnud. Milvi kutsus mind endale sülle ja rääkis mulle, et kui tema pisike tüdruk oli, siis kartis tema ka bussiga sõita, aga teda aitas emal käest kinni hoidmine. Lisaks tuletas Milvi mulle meelde, et me oleme lasteaias õppinud kuidas rahuneda- hinga rahulikult sisse ja välja. Hingasime Milviga sisse ja välja ning küsisin, kas ma võin tema käest kinni hoida kui bussis oleme. Milvi lubas minu juures olla ja mul käest kinni hoida ning ma tundsin ennast kohe julgemalt. Läksime teiste laste ja Nelli juurde ning suundusime bussi. Teate, bussis polnud üldse hirmus vaid hästi põnev ja lõbus. Mul on nii hea meel, et Milvi mind aitas ja julgustas. Mõnikord on uued olukorrad veidi hirmutavad ning sõprade abi aitab hirmust üle saada.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks Timmu kartis?
2. Kes aitas Timmut? Kuidas?
3. Mida sina kardad? Mida teed kui kardad?

6-7aastastega

1. Kuidas tundis ennast Timmu? Miks?
2. Kuidas aitas Milvi Timmut?
3. Kas sina oled ka mõnda uut olukorda kartnud? Millist? Kuidas ennast tundsid? Mis või kes sind selles olukorras aitas?

Nädal 28: Uute sõprade leidmine

Jõudsime oma uude rühma ning Nelli pani mind ka seal ühe kapi peale istuma nagu eelmises rühmas. Ka see rühm oli ilus ja värviline ning seal oli palju mänguasju, mis kutsusid mängima, aga mina kartsin natuke. Ma kartsin, sest mul polnud ju selles rühmas sõpru ja kõik minu vanad sõbrad jäid teise rühma. Lapsed saabusid ja hakkasid koos mängima, aga mina ainult vaatasin nende mängu pealt. Ma oleksin tahtnud mängima minna, aga hirm oli veel liiga suur. Siis tuli aga mulle meelde kuidas ma eelmises rühmas sõpru leidsin ning mida Nelli mänguga ühinemise kohta õpetas. Kogusin veidi julgust ning läksin poiste juurde, kes autodega mängisid. Ütlesin neile tere ning tutvustasin ennast. Nad vaatasid mind sõbralikult ning tutvustasid ennast ka. Üks poistest oli Siim ja teine Tanel. Poisid kutsusid mind mängima ning ülejäänud päeva olingi koos oma uute sõprade Siimu ja Taneliga koos. Sõpradega koos on palju lõbusam olla ning tegelikult pole üldse hirmus uusi sõpru leida. Peamine on olla sõbralik, ennast tutvustada ja viisakalt küsida, kas nad lubavad sul mänguga liituda. Mängima peab ka sõbralikult, sest muidu pole ju kõigil lõbus.

Mõtiskle...

3-5aastastega

1. Miks Timmu kartis?
2. Kuidas sai Timmu oma hirmust üle?
3. Kuidas saab Timmu arvates uusi sõpru leida?
4. Kuidas oled sina uusi sõpru leidnud? Kuidas ennast tundsid?

6-7aastastega

1. Mida tundis Timmu? Miks sa seda arvad?
2. Mis aitas Timmul selle emotsiooniga toime tulla?
3. Kuidas leiab Timmu arvates uusi sõpru?
4. Kuidas oled sina uusi sõpru leidnud? Kuidas ennast tundsid?

KASUTATUD KIRJANDUS

Keltikangas- Järvinen, L. 2011. Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused. Tallinn: Koolibri

Kõiv, K. 2003. Koolikiusamine ja- vägivald kui antisotsiaalse käitumise alaliigid. Rmt: Antisotsiaalse käitumisega õpilased, lk 9-15. Tartu: Eesti Lastekaitse Liit. Põltsamaa: Vali Press

Saarits, Ü. 2005. Emotsionaalne areng ja kasvatus. Rmt: Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat, lk 72-75. Tartu: Atlex.

SecondStep. s.a. Create Successful Learners. <https://www.secondstep.org/success-stories/create-successful-learners> , (04.01.2021).

Talts, L. 2018. Sotsiaalsete oskuste õpetamine aitab ennetada koolikiusamist. <https://opleht.ee/2018/05/sotsiaalsete-oskuste-opetamine-aitab-ennetada-koolikiusamist/>, (25.12.2020).

Tropp, K., & Saat, H. 2008. Sotsiaalsete oskuste areng. Rmt: Õppimine ja õpetamine koolieelses eas, lk 53-76. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lisa 4. Ankeetküsimustik

Tere hea lasteaiaõpetaja!

Olen Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia Kunstide ja tehnoloogia õpetaja eriala tudeng Katrin Kõre. Kirjutan magistritööd teemal "Sotsiaalsete oskuste õpetamise programmi Samm-sammult kasutamine õppetöös. Nädalalood". Selle raames koostasin Samm-sammult programmi nädala teemadele vastavad nädalalood ning panin need kogumikku. Palun Teie abi kogumiku paremaks muutmiseks. Uurimistöö eesmärk on saada tagasisidet valminud kogumikule, et muuta see praktiliseks vahendiks Samm-sammult programmi kasutavatele lasteaiaõpetajatele. Teie tähelepanekud ja ettepanekud võimaldavad kogumikku täiendada ja parandada, et valmiks kergesti ja eesmärgipäraselt kasutatav õppevahend, mis muudaks Samm-sammult nädalalugude leidmise kiiremaks. Palun Teil tutvuda valminud kogumikuga ning anda sellele ankeetküsimustiku abil tagasisidet. Palun tehke lastega läbi vähemalt 2 lugu ning nende juures olevad küsimused, et teada saada küsimuste ja tekstide sisu eakohasus. Küsimustikule vastamiseks kulub umbes 15-20 minutit.

Uurimistulemused esitatakse üldistatud kujul ega seostata ühegi uuringus osaleja isikuga. Olen Teile väga tänulik kui tutvute kogumikuga ning vastate ankeetküsimustikule hiljemalt 08.03.2021.

Suur tänu!

Katrin Kõre, katrin.kore@mail.ee

1. Mis vanuses lapsed käivad Teie rühmas?

2. Mis rühmaliigiga rühmas töötate? (N: erirühm, tavarühm, sobitusrühm jne.)

3. Sotsiaalsete oskuste arendamiseks on loodud erinevaid õppeprogramme. Miks kasutate just Samm-sammult programmi?

4. Kui kaua olete Samm-sammult programmi kasutanud?

5. Kas ja milliseid muutusi olete märganud laste sotsiaalses arengus Samm-sammult programmi kasutades?

6. Kas teie arvates on keeruline või aeganõudev leida Samm-sammult nädalalugusid?
Miks?

7. Millistest allikatest leiate Samm-sammult nädala teemadele vastavaid nädalalugusid?

8. Kuidas hindate valminud nädalalugude kogumiku lugude sisu sobivust Samm-sammult programmi teemadega?

9. Kas teie hinnangul on valminud nädalalugude sisu eakohane (vanusele 3-7)? Kui ei, siis milliste lugude sisu ning kuidas võiks muuta?

10. Kas valminud kogumik muudab Teie hinnangul Samm-sammult programmi kasutamise lihtsamaks? Kuidas?

11. Kas kogumiku lugude lõpus olevad suunavad küsimused on Teie arvates eakohased (vanusele 3-7)? Mida võiks nende juures muuta? (näiteks: sõnastus, pikkus, küsimuste arv jne.)

12. Kas kogumiku lugude lõpus olevad küsimused aitavad õpetajal lastega vestlust arendada? Kuidas?

13. Mida võiks veel kogumikku lisada, et seda mugavam ja eesmärgipärasem kasutada oleks?

14. Siia võite lisada veel kommentaare ja mõtteid, mis kogumikuga tutvudes tekkisid.

Lisa 5. Kategooriate moodustamise näidis

Koodid	Alakategooriad	Peakategooriad
Lood järjestatud vastavalt programmi teemadele.	Lood järjestatud vastavalt teemadele.	Aja kokkuvõid
Valmis materjal, mida kohe kasutada.	Kiire lugude leidmine.	
Ilma pikalt otsimata leiab sobivad lood.	Kiire lugude leidmine.	
Ei pea ise lugusid otsima.	Kiire lugude leidmine.	

SUMMARY

Using Social Skills Teaching Program Second-Step Early Learning in Education. Weekly Stories

Social skills need to be taught to kids. One option to do that is to use Second-step Early Learning program. The **aim** of this study was to compile a collection of Second-step weekly stories.

The study **problem** stems from the fact that in Second-step Early Learning program on every Friday teachers should read a story that is suitable with the weeks topic. Usually it takes a lot of time to find the right story so very often it wont be read at all. That is caused by the fact that in Estonia there is no collection or list of stories what to read every week.

Based on the study problem and the aim of the study the following **research questions** were posed:

According to teachers how does the compiled Second-step Early Learning program`s weekly stories collection support using the program?

What are teachers opinions and assessments on the compiled Second-step Early Learning program`s weekly stories collection?

In the course of the research, a Second-step Early Learning program`s weekly stories collection for 3-5 year old kids was completed, for which an expert evaluation of the teachers was requested. Before receiving the peer review of the teachers, the author tested the stories and discussion questions with her students and made corrections based on the results. The revised collection was reviewed by test assessors, whose feedback was used to make corrections to both the completed collection and the questionnaire that were sent to teachers for peer review. Based

on the received expert assessment, the completed collection has added value to the Second-step Early Learning program and based on the recommendations, the collection will be further developed. Teachers who gave expert assessments thought that the story collection makes it easier and less time consuming to use Early Learning Program. Experts found it especially useful for young teachers who have just started working and using the program. Experts recommended writing different stories for age groups 3-5 and 6-7 because they thought that some of the sentences were too long for 3-5 year olds and stories were sometimes boring for 6-7 year old kids. Experts also suggested adding different questions for 3-5 ja 6-7 year old kids.

Keywords: Second-step Early Learning program, children's social skills

LIHTLITSENTS

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katrin Kõre,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Sotsiaalsete oskuste õpetamise programmi Samm-sammult kasutamine õppetöös. Nädalalood , mille juhendajad on Marvi Remmik ja Agnes Aasmäe, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Katrin Kõre 11.05.2021